



महर्षिपाणिनिसंस्कृतवैदिकविश्वविद्यालयः

उज्जयिनी, मध्यप्रदेशः

अधिनियमः

मध्यप्रदेश-अधिनियमः

क्र. संख्या 15 सन् 2008

महर्षिपाणिनिसंस्कृतविश्वविद्यालयअधिनियमः, 2006.

(३१ जुलाई २००८ दिनांके राज्यपालमहोदयेन अनुमतिः प्राप्तम् ।, अनुमतिः "मध्यप्रदेश- राजपत्र(असाधारण)" इत्यनेन ४अगस्त २००८ दिनांके प्रथमवारं प्रकाशिता) ।

मध्यप्रदेशराज्ये संस्कृतभाषायाः विकासाय तथा च संस्कृतशिक्षाक्षेत्रे ज्ञानस्य प्रवर्धनाय, तत्सम्बद्धेषु वा तत्सङ्गमविषयेषु च महर्षिपाणिनिसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य स्थापनायै समावेशाय च अधिनियमः ।

भारतगणराज्यस्य एकोनपञ्चाशत् वर्षे मध्यप्रदेश विधानमण्डलेन निम्नलिखितरूपेण अधिनियमितः भवतु-

संक्षिप्तनाम-विस्तार-प्रारम्भः

१(1) अस्य अधिनियमस्य नाम महर्षिपाणिनिसंस्कृतविश्वविद्यालयाधिनियमसंख्या 2006 इति ।

(२) अस्य विस्तारः सम्पूर्णमध्यप्रदेशपर्यन्तं भवति ।

(3) अस्य तस्मिन् दिनांके प्रवृत्तिः यत् राज्यसर्वकारेण अधिसूचनापूर्वकं निर्देशितमस्तु ।

**परिभाषा**

२. अस्मिन् अधिनियमे यावत् सन्दर्भे अन्यथा न अपेक्षितं तावत्-

(क) "विद्यापरिषद्" इत्यनेन विश्वविद्यालयस्य विद्यापरिषदः अभिप्रेतम् ।

(ख) "कुलाधिपति" इत्यनेन अभिप्रेतं यत् विश्वविद्यालयस्य कुलाधिपतिः ।

(ग) "कार्यकारीपरिषदः" इति विश्वविद्यालयस्य कार्यकारीपरिषदः अभिप्रेतवान् ।

(घ) "साधारण-परिषद्" इत्यनेन अभिप्रेतं यत् विश्वविद्यालयस्य साधारणपरिषद् ।

(ङ) "उपकुलपतिः" इति विश्वविद्यालयस्य पदेन उपकुलपतिः अभिप्रेतवान् ।

(च), "कुलसचिवः" इति विश्वविद्यालयस्य कुलसचिवः (रजिस्ट्रार) अभिप्रेतवान् ।

(छ) “परिनियमः”, “अध्यादेशः” “विनियमः” इति विश्वविद्यालयस्य वर्तमानकाले प्रवर्तमानाः नियमाः इति अभिप्रेतवन्तः ।

(ज) “विश्वविद्यालयः” इत्यनेन धारा 3 इत्यस्य अन्तर्गतं स्थापितं महर्षिपाणिनि संस्कृतविश्वविद्यालयः अभिप्रेतम् ।

(झ) “विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोग” इत्यनेन विश्वविद्यालयानुदानायोगाधिनियमः ,1956 (1956 - 3)इति धारा ४ इत्यन्तर्गतस्थापितः विश्वविद्यालयानुदानआयोगः ।

(ञ) “कुलपतिः” इत्यनेन विश्वविद्यालयस्य कुलपतिः अभिप्रेतः ।

महर्षिपाणिनिसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य स्थापना तथा निगमनम्

३ (१) मध्यप्रदेशराज्ये महर्षिपाणिनिसंस्कृतविश्वविद्यालयनाम्ना विश्वविद्यालयः स्थापितः भविष्यति ।

(२) विश्वविद्यालयस्य मुख्यालयः उज्जैननगरे भविष्यति, तस्य च अध्यापन-अनुसन्धान-क्रियाकलापानाम् उत्तरदायित्वं भविष्यति ।

अन्यस्मिन् स्थाने बहिः वा शिबिरं(Campus) स्थापयितुं अपि शक्यात् ।

(३) विश्वविद्यालयः पूर्वोक्तनाम्ना निगमयुक्तः निकायः भविष्यति, यस्य शाश्वतं उत्तराधिकारः विश्वविद्यालयस्य साधारणमुद्रा च भविष्यति तथा च यस्य अस्य अधिनियमस्य प्रावधानानाम् अधीनं भूत्वा जंगमचलयोः सम्पत्तिं प्राप्तुं अधिकारः भविष्यति , तथा च तस्य धारितं यत्किमपि सम्पत्तिं स्थानान्तरयितुं अनुबन्धं कर्तुं च तस्य निर्माणार्थं च तस्य तत् कर्तुं अधिकारः भविष्यति तथा च उक्तनाम्ना न्यायालयवादं क्रियते तथा च तस्य विरुद्धं यः कोऽपि न्यायालयप्रतिवादं उक्तनाम्ना करणीयः ।

(४) विश्वविद्यालयेन तस्य विरुद्धं स्थापितानां सर्वेषां कृतवाद-निर्णयाभिवचनं च हस्ताक्षरं सत्यापितं च कुलसचिवेन अथवा तस्य प्रयोजनार्थं नियुक्तेन प्रतिनिधिना वा तस्य नामाङ्कितेन व्यक्तिना वा भविष्यति तथा च एतादृशनिर्णयेषु एतादृशाः वादाः प्रक्रियाश्च वितरिताः भविष्यन्ति कुलसचिवं प्रति निर्गतं भविष्यति, तस्य उपरि सेवितं च भविष्यति ।

### विश्वविद्यालयस्य उद्देश्यम्

विश्वविद्यालयस्य उद्देश्यं यथा स्यात्-

(i) संस्कृतस्यशिक्षां ज्ञानं च प्रवर्धयितुं प्रसारयितुं च ।

(ii) संस्कृतभाषायाः ज्ञानवर्धनार्थं अभिभाषण- संगोष्ठी-परिसंवाद-अधिवेशन-सम्मेलनानि च आयोजयितुं ।

(iii) परीक्षाः कर्तुं उपाधिः अन्ये शैक्षणिकभेदाः च प्रदातुं; तथा

(iv) विश्वविद्यालयस्य सर्वाणि वा किमपि उद्देश्यं वा अग्रे सारयितुं शक्नुवन्ति सर्वाणि कार्याणि कर्तुं सहायकं, वर्धयितुं आवश्यकं वा सहायकं वा ।

### अधिकारिता

५. विश्वविद्यालयस्य अधिकारक्षेत्रं सम्पूर्णं मध्यप्रदेशराज्यं यावत् विस्तारितं भविष्यति ।

परन्तु यत् राज्यसर्वकारः विश्वविद्यालयं मध्यप्रदेशराज्यात् बहिः कस्यापि संस्थायाः सह सहकार्यं कर्तुं अनुमतिं दातुं शक्नोति यत् सः स्वस्य शिक्षणसम्बद्धानां वा अनुसन्धानसम्बद्धानां वा कार्याणां आंशिकरूपेण वा पूर्णतया वा कर्तुं शक्नोति ।

विश्वविद्यालयसम्बद्धेषु सर्वेषु विषयेषु विभेदस्य प्रतिषेधः

६. विश्वविद्यालयः अस्मिन् अधिनियमेन वा अन्तर्गतं वा प्रदत्तानां अधिकारानां प्रयोगे अथवा तस्मिन् आरोपितकार्यं कर्तुं भारतस्य कस्यचित् नागरिकस्य विरुद्धं धर्म-जाति- लिंग-जन्मस्थान-राजनैतिक अथवा अन्यकस्मिन् अपि आधारे भेदभावं न करिष्यति ।

### विश्वविद्यालयस्य शक्तिः कार्याणि च

७. विश्वविद्यालयस्य निम्नलिखितसिद्धान्ताः कार्याणि च भविष्यन्ति-

(i) विश्वविद्यालयस्य तथा च एतादृशानां शोध-शिक्षा-शिक्षणकेन्द्राणां प्रशासनं प्रबन्धनं च कर्तुं यत् विश्वविद्यालयस्य उद्देश्यं प्रवर्तयितुं आवश्यकं भवितुमर्हति ।

(ii) विश्वविद्यालयेन यथायोग्यं मन्यते संस्कृतज्ञानस्य अथवा शिक्षणस्य तादृशानां शाखानां अध्ययनस्य अन्वेषणस्य च प्रावधानं कर्तुं तथा च संस्कृतज्ञानस्य प्रचारार्थं प्रसारार्थं च ।

(iii) संस्कृत-सामाजिकविकासस्य सर्वेषु पक्षेषु शोधकार्यं प्रायोजनं मुख्याधिकारग्रहणम् ।

(iv) उपाधिप्रमाणपत्रं वा अध्ययनस्य पाठ्यक्रमस्य योग्यतां निर्धारयितुं विश्वविद्यालये छात्राणां प्रवेशस्य नियमनम् ।

(v) बहिर्वर्ती (एक्स्ट्राम्यूरल) शिक्षण-विस्तार-सेवायाः आयोजनं करणं तथा मुख्यदायित्वनिर्वहणम् ।

(vi) विश्वविद्यालयेन निर्धारितनियमानां अधीनं परीक्षायोजनम्, तथा व्यक्तिभ्यः उपाधिं प्रमाणपत्रं वा प्रदातुं उपाधिं अन्ये शैक्षणिकभेदं च प्रदातुं । एतादृशानि कानिचन उपाधिः, प्रमाणपत्राणि, उपाधिः वा अन्यशैक्षणिकवैशिष्ट्यं समुचिततया उचितकारणात् प्रदातुं, निवृत्तुं च ।

(vii) विधानेषु निर्धारितरीत्या मानदपदवीः अन्ये वा वैशिष्ट्यप्रदानम् ।

- (ii) शुल्कादिशुल्कं निर्धारयितुं, आग्रहं कर्तुं, प्राप्तुं च ।
- (9) छात्रावासनिवासयोः स्थापना परिपालनञ्च तथा विश्वविद्यालयस्य छात्राणां निवासस्थानानां मान्यताप्रदानं तथा च एतादृशं कस्मिंश्चित् निवासस्थानं प्रति प्रदत्तां मान्यतां प्रत्याहरणम् ।
- (10) विश्वविद्यालयेन आवश्यकानां आचार्य-सहाचार्य-सहायकाचार्य- उपाचार्य-व्याख्याता-पदेषु तथा अन्येषु कस्यापि शैक्षणिक-शोधसन्दर्भित-पदसंस्थापनं नियुक्त्यधिकारश्च ।
- (11) तकनीकी- प्रशासनिक- लिपिकेत्यादिपदसंस्थापनपूर्वकं नियुक्त्यधिकारः ।
- (12) विश्वविद्यालयस्य छात्राणां कर्मचारिणां च मध्ये अनुशासनस्य नियमनप्रवर्तनपूर्वकं आवश्यकानुशासनात्मकोपायाः ।
- (13) छात्रवृत्ति- पुरस्कार-पदक संस्थापनं प्रदानञ्च ।
- (14) विश्वविद्यालयस्य कस्यापि वर्गस्य विभागस्य वा संचालनं समाप्त्यधिकारः ।
- (15) संस्कृत-सम्बद्धविषयेषु शिक्षा-प्रशिक्षण-अनुसन्धानयोः विषये अन्येन कस्यापि संस्थायाः सह सहकार्यं कर्तुं यत् परस्परं सम्मतं भवति, तादृशेषु नियमेषु, यथा विश्वविद्यालयः समये समये निर्धारणम् ।
- (16) विश्वविद्यालयस्य व्ययस्य नियमनं तस्य लेखानां प्रबन्धनम् ।
- (17) विश्वविद्यालयस्य प्रयोजनार्थं अनुदानं अभिदानं,संदानं,दानं, उपहारं स्वीकरणम् विश्वविद्यालयस्य स्थापनायाः प्रयोजनमूलात्कम् ।
- (18) विश्वविद्यालयस्य प्रयोजनार्थं आवश्यकं वा सौविध्यकारकं भवितुमर्हति यत्किमपि भूमिं वा भवनं वा कार्यं वा क्रयणं, सर्वकारेण प्रदत्त भूमिग्रहणं(पट्टे) वा उपहाररूपेण अन्यथा वा, विश्वविद्यालयः यथायोग्यं उचितं च मन्यते, तादृशेषु नियमेषु, अधिग्रहणं कर्तुं एतादृशं किमपि भवनं वा कार्यं वा स्वीकृत्य निर्माणं वा परिवर्तनं परिपालनञ्च ।
- (19) विश्वविद्यालयस्य सर्वाणि वा किमपि भागं वा, जङ्गम-अचल-अथवा, तादृशेषु शर्तेषु विक्रयणं, आदान-प्रदानं, सर्वकारेण प्रदत्त भूमिग्रहणं(पट्टा), यत् उचितं च मन्यते तथा च ये विश्वविद्यालयस्य हिताय कार्याणि च न क्षतिं कुर्वन्ति तेषां प्रत्यर्पणम् ।
- (20) प्रतिज्ञापत्राणि, विनिमयपत्राणि, "check" पत्राणि, अन्यपरक्राम्यलेखाहरणंप्रतिग्रहणम्, लेखनं-पृष्ठांकनम्, अंशदानं(Discount) परक्रामणाधिकारः(Negotiate) ।
- (21) जंगम-स्थावरसम्पत्तिसम्बंधी विश्वविद्यालयप्रयोजनाय अपेक्षितप्रतिभूति- हस्तांतरणपत्रं पुनर्हस्तांतरणपत्रेत्यादिबन्धक/सहमतिनिष्पादनाधिकारः ।

(ii) यस्य कस्यचित् व्यक्तेः कृते विश्वविद्यालयस्य पक्षतः किमपि यन्न निष्पादयितुं वा कस्यापि व्यवसायस्य व्यवहारं कर्तुं वा विश्वविद्यालयस्य कार्याणि निर्वाहनाय खण्डानां (१८), (१९), (२०) तथा (२१) अधीनस्थ विश्वविद्यालयीयकृत्यनिर्वहनाय यथायोग्यं मन्यते तथा नियुक्त्यधिकारः ।

(23) अनुदानप्राप्त्यर्थं केन्द्रसर्वकारेण, राज्यसर्वकारेण, विश्वविद्यालयअनुदानायोगेन वा अन्यैः प्राधिकारिभिः सह किमपि सहमत्यधिकारः ।

(24) विश्वविद्यालयस्य कस्यापि सम्पूर्ण /आंशिक सम्पत्त्याधारेण कस्यापि प्रतिभूति-रहितस्य, यथायोग्यं मन्यते, तादृशेषु नियमेषु, बन्धकेषु, बंधकप्रतिज्ञापत्रेषु वा अन्यदायित्वेषु वा प्रतिभूतिषु धनसङ्ग्रहकरणं, धनं प्राप्तुं ऋणं च ग्रहीतुं , तथा विश्वविद्यालयस्य निधितः धनस्य प्राप्तेः आनुवंशिकान् सर्वान् व्ययान् दातुं तथा च ऋणं गृहीतं धनं प्रतिदातुं अधिकारः ।

(25) विश्वविद्यालयस्य निधिं वा विश्वविद्यालयाय प्रदत्तनिधिं वा तादृशप्रतिभूतिषु वा तस्मिन् वा निवेशं कर्तुं तथा च यथायोग्यं मन्यते तथा च समये समये कस्यापि निवेशस्य स्थानान्तरणम् ।

(26) विश्वविद्यालयस्य कार्याणि प्रबन्धनार्थं च समये समये आवश्यकाः इति मन्यमानाः नियमाः कर्तुं तथा च तेषु परिवर्तनं, उपान्तरणं निरसनं(विखण्डनम्) ।

(27) शैक्षणिक-तकनीकी-प्रशासनिक-आदि-कर्मचारिणां हिताय कोषस्य गठनं कर्तुं, तादृशरीत्या तथा च तादृशनियमाधीनं, यथा विधानैः निर्धारितं भवति, तादृशानि पेन्शन-भत्ता, ग्रेच्युटी च यथा योग्यं मन्यते तथा विश्वविद्यालयस्य प्रशासनं कर्तुं; विश्वविद्यालयस्य कस्यापि कर्मचारिणां हिताय यथा योग्यं मन्यते तथा अनुदानं कर्तुं तथा च एतादृशानां आधाराणां, संस्थानां, निधिनां, न्यासानां, परिवहनस्य च स्थापनायां सहायतां कर्तुं समर्थनं च कर्तुं यत् कर्मचारिणां, छात्राणां हिताय भवितुमर्हति ।

(28) अन्येषां सर्वेषां कार्याणां च कार्यं कर्तुं यत् विश्वविद्यालयः तस्य सर्वेषां वा कस्यापि उद्देश्यस्य प्राप्त्यर्थं वा प्रवर्धने वा आवश्यकं, सहायकं वा आनुषंगिकं वा ।

### विश्वविद्यालये अध्यापनम्-

८. (1) विश्वविद्यालयस्य उपाधि-उपाधि-प्रमाणपत्रयोः विषये सर्वाणि मान्यताप्राप्तं शिक्षणं सामान्यपरिषदः नियन्त्रणानुसारं विश्वविद्यालयस्य शिक्षकैः नियमैः निर्धारितपाठ्यक्रमानुसारं संचालितं भविष्यति । यथविनियमाधारितम् ।

(2) पाठ्यक्रमः पाठ्यक्रमश्च तथा च तादृशशिक्षणस्य आयोजनार्थं उत्तरदायी प्राधिकारिणः तादृशाः स्युः यथा नियमैः निर्धारिताः भवेयुः ।

स्पष्टीकरणम्- उपधारायां/ उपखण्डे(1) अध्यापकस्य तात्पर्यं यत् आचार्य-सहाचार्य-सहायकाचार्य-उपाचार्येत्यादयः तादृशाः व्यक्तिः अभिप्रेतः य शैक्षणिकपरिषदः अपि च कार्यकारीपरिषदः अनुमोदनेन महाविद्यालये अध्यापनार्थं नियुक्ताः भवन्ति वा विश्वविद्यालयेन चालितसंस्थासम्पादनाय तथा अन्वेषणाय नियुक्ताः सन्ति ।

### **विश्वविद्यालयस्य कुलाधिपतिः-**

(2) कुलाधिपतिः यथा निर्देशयति तथा व्यक्तिना वा व्यक्तिभिः विश्वविद्यालयं नियुक्तुं अधिकारं प्राप्स्यति,

तस्य भवनानां, पुस्तकालयानाम्, उपकरणानां च तथा विश्वविद्यालयेन परिपालितस्य कस्यापि विभागस्य निरीक्षणं कर्तुं तथा विश्वविद्यालयेन संचालितानाम्, अध्यापनानाम् अन्यकार्यस्य च निरीक्षणं कर्तुं तथा च तथैव सम्बद्धस्य कस्यापि विषयस्य विषये अन्वेषणं कर्तुं प्रेरयति विश्वविद्यालयस्य प्रशासनं वित्तं च प्रति निरीक्षणाधिकारोऽपि भविष्यति ।

(3) कुलाधिपतिः प्रत्येकस्मिन् सन्दर्भे विश्वविद्यालयाय एतादृशं निरीक्षणं कर्तुं स्वस्य अभिप्रायस्य सूचनां दास्यति तथा च विश्वविद्यालयीयप्रतिनिधिं एकं नियुक्तं सहमतः भविष्यति यस्य एतादृशनिरीक्षणे अधिकारः भविष्यति स च श्रोतव्यः ।

(4) कुलाधिपतिः निरीक्षणपरिणामसन्दर्भे कुलपतिं सम्बोधयितुं शक्नोति तथा च कुलपतिः कुलाधिपतेर्विचारं तथा तज्जन्य कृतक्रियाकलापं कार्यपरिषदं प्रति संसूचयिष्यति ।

(5) कार्यपरिषद् कुलपतिमाध्यमेन कुलपतिं प्रति एतादृशं कृतक्रियाकलापं तथा निरीक्षणपरिणामः/ अपेक्षितक्रियाकलापं यदि अस्ति, तर्हि तत् सूचयिष्यति कुलाधिपतिम् ।

### **विश्वविद्यालय प्राधिकारिणः**

१०. विश्वविद्यालयस्य अधिकारिणः निम्नलिखितरूपेण भविष्यन्ति-

(क) साधारणपरिषद्

(ख) कार्यपरिषद्

(ग) विद्या परिषद्

(घ) वित्तसमितिः

(घ) विनियमद्वारा विहितप्राधिकारिणः ।

### **सामान्यपरिषदः**

११. (1) विश्वविद्यालयस्य सामान्यपरिषद् भविष्यति, यत्र निम्नलिखितसदस्याः भविष्यन्ति, यथा-

**पदेन सदस्याः**

- (१) मध्यप्रदेशस्य मुख्यमन्त्री
- (२) मध्यप्रदेशसर्वकारस्य उच्चशिक्षाविभागस्य प्रभारीमन्त्री
- (३) मध्यप्रदेशसर्वकारस्य वित्तविभागस्य प्रभारीमन्त्री
- (४) विश्वविद्यालयस्य कुलपतिः
- (५) प्रमुखसचिवः/सचिवः उच्चशिक्षा विभागः, मध्यप्रदेशसर्वकारः
- (६) प्रमुखसचिवः/सचिवः वित्तविभागः, मध्यप्रदेशः सर्वकारः
- (७) आयुक्तः, उच्चशिक्षा, मध्यप्रदेशः

**नामनिर्देशितसदस्या :**

- (८) मध्यप्रदेशस्य संस्कृतमहाविद्यालयेभ्यः विश्वविद्यालयेभ्यः च संस्कृतशिक्षकाणां षट् प्रतिनिधिः ये संस्कृतभाषायां परिचर्चायां वा विचारविमर्शे भागं ग्रहीतुं समर्थाः भवेयुः
- (२) खण्ड(८) अन्तर्गतसदस्यानां नामनिर्देशनं राज्यसर्वकारेण भविष्यति ।

**साधारणपरिषदस्य अध्यक्षः उपाध्यक्षः सचिवश्च**

१२. (१) मध्यप्रदेशस्य मुख्यमन्त्री साधारणपरिषदस्य अध्यक्षः(Chairman) भविष्यति ।
- (२) मध्यप्रदेशस्य उच्चशिक्षाप्रभारी मन्त्री साधारणपरिषदस्य उपाध्यक्षः(Vice Chairman) भविष्यति ।
- (१) विश्वविद्यालयस्य कुलपतिः साधारणपरिषदस्य सचिवः भविष्यति ।

**साधारणपरिषदस्य सदस्यानां कार्यकालः**

- १३.(१) उपधारा(२) तथा (३) प्रावधानानाम् अधीनं साधारणपरिषदसदस्यानां कार्यकालः चतुर्वर्षात्मकं भविष्यति ।
- (२) यत्र साधारणपरिषदस्य कोपि सदस्यः निर्वाचनकारणात् स्वेन धारितं पदं धारयति, तत्र सः सामान्यपरिषदसदस्यत्वं तावत्पर्यन्तं निवर्तयिष्यति, यावत् तस्य कार्यालये नियुक्तिः न भवति अथवा तस्य नामाङ्कनं निवृत्तं न भवति, अथवा पदच्युतः न भवति ।

मुख्य डाकमास्टर जनरल डाकवृत्तस्य पत्रसङ्ख्या 22/153, दिनांक 10-1-06 द्वारा पूर्वभुगतान योजना अन्तर्गत डाकव्ययस्य पूर्वभुगतानं डाकद्वारा प्रेषयितुं अनुमतम् ।



क्र. 4924-259-21-अ-(प्रा.)- मध्यप्रदेशस्य विधानसभायाः निम्नलिखितः अधिनियमः, यस्य विषये महामहिमराज्यपालमहोदयस्य अनुमतिः ३१ जुलै २००८ दिनाङ्के प्राप्ता अस्ति, सामान्यसूचनार्थं अत्रैव प्रकाशितः अस्ति ।

मध्यप्रदेशस्य राज्यपालस्य नाम्ना आदेशेन च ।

राजेशः यादवः, उपसचिवः

मध्यप्रदेशः अधिनियमः

क्र. १५ सन् २००८.

महर्षिपाणिनीसंस्कृतविश्वविद्यालयाधिनियमः २००६.

### विषय-सूची

धाराः-

१. संक्षिप्तनाम-विस्तार-प्रारम्भः ।
२. परिभाषाः ।
३. महर्षिपाणिनीसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य स्थापना तथा निगमनम् ।
४. विश्वविद्यालयस्य उद्देश्यः ।
५. अधिकारिता ।
६. विश्वविद्यालयसम्बद्धेषु सर्वेषु विषयेषु भेदभावस्य प्रतिषेधः ।
७. विश्वविद्यालयस्य अधिकाराः तस्य कार्याणि च ।
८. विश्वविद्यालये अध्यापनम् ।
९. विश्वविद्यालयस्य कुलपतिः ।
१०. विश्वविद्यालयस्य प्राधिकारिणः ।
११. साधारणपरिषद् ।
१२. सामान्यपरिषदस्य अध्यक्षः, उपाध्यक्षः तथा सचिवः ।
१३. साधारणपरिषदसदस्यानां कार्यकालः ।

१४. सामान्यपरिषदाधिकाराः ।
१५. साधारणपरिषदसमागमः ।
१६. कार्यपरिषद् ।
१७. कार्यकारीपरिषदीयाध्यक्षः सदस्याश्च ।
१८. कार्यपरिषद्कार्यकालः ।
१९. कार्यपरिषदस्य अधिकाराः कार्याणि च ।
२०. कार्यपरिषद्समागमः ।
२१. स्थायीसमितिगठनं तथा तदर्थं समितिनिवृत्तिः ।
२२. विद्या परिषद् ।
२३. विद्यापरिषदीयसदस्यता ।
२४. विद्यापरिषदयाधिकाराः तस्य कर्तव्यानि च ।
२५. विद्यापरिषद्सम्मेलनम् ।
२६. वित्तसमितिः ।
२७. विश्वविद्यालयस्य अधिकारिणः ।
२८. कुलपतिः ।
२९. प्रतिकुलपतिः ।
३०. विभागाध्यक्षः ।
३१. कुलसचिवः ।
३२. चयनसमितिः ।
३३. परिनियमः ।
३४. परिनियमस्य कथं विधानं भविष्यति ?
३५. अध्यादेशाः ।

३६. कथं अध्यादेशाः भविष्यन्ति ?
३७. विनियमाः ।
३८. पुनर्विलोकन-आयोगनियुक्तिः ।
३९. उपादानं तथा पूर्वसेवार्थवृत्तिः (पेंशन) ।
४०. विश्वविद्यालयस्य निधिः । ४१. वार्षिकलेखा एवं संपरीक्षा
४२. वित्तीयप्राक्कलनम् ।
४३. वार्षिक-प्रतिवेदनम् ।
४४. संविदानां निष्पादनम् ।
४५. संस्कृतभाषायां उपाधि-उपाधिपत्र-प्रदानम् ।
४६. मानद-उपाधिः ।
४७. उपाधिप्रमाणपत्रस्य प्रत्याहरणम् ।
४८. सम्पत्ति-अन्तरणम् ।
४९. अधिकारिणां वा निकायानां कार्यविधिः रिक्तस्थानादिकारणात् अमान्यं न भविष्यति ।
५०. आरम्भे एव काठिन्यनिवारणम् ।
५१. अस्थायी प्रावधानम् ।
५२. कतिपयपरिस्थितौ विश्वविद्यालयस्य उत्तमप्रशासनार्थं विशेषप्रावधानाः ।
५३. संरक्षणम् ।
- कानूनस्य सर्वाधिकप्रभावः भविष्यति ।
५४. अधिनियमस्य अध्यारोही प्रभावः भविष्यति ।
५५. सम्बद्धता, मान्यता तथा अनुमोदनम् ।
५६. आधिकारिकराजपत्रे विधानानाम्, अध्यादेशानां, विनियमानाम् प्रकाशनं विधानसभायाः समक्षं स्थापनं च ।
- मध्यप्रदेशः अधिनियमः

क्रमांक: १५सन् २००८

महर्षिपाणिनिसंस्कृतविश्वविद्यालयाधिनियम: २००६

३१ जुलाई २००८ दिनांके अनुमति: प्राप्तम् । अनुमति: "मध्यप्रदेशराजपत्रे (असाधारणे)" प्रथमवारं ४ अगस्त २००८ दिनांके प्रकाशिता ।

मध्यप्रदेशराज्ये संस्कृतभाषायाः विकासाय तथा च संस्कृतशिक्षाक्षेत्रे ज्ञानस्य प्रवर्धनाय, तत्सम्बद्धेषु वा तत्सङ्गमविषयेषु च महर्षिपाणिनिसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य स्थापनायै समावेशाय च अधिनियमः ।

भारतगणराज्यस्य एकोनपञ्चाशत्तमे वर्षे मध्यप्रदेशविधानमण्डलेन निम्नलिखितरूपेण अधिनियमितः भवतु :-

१.(१) अस्य अधिनियमस्य नाम महर्षिपाणिनि संस्कृतविश्वविद्यालयाधिनियमः २००६ इति भवितुमर्हति ।

(२) अस्य विस्तारः सम्पूर्णमध्यप्रदेशपर्यन्तं भवति ।

(३) राज्यसर्वकारः सूचनाद्वारा यस्मिन् दिने नियुक्तिं कर्तुं शक्नोति तस्मिन् दिने प्रवर्तते ।

२. अस्मिन् अधिनियमे यावत् सन्दर्भे अन्यथा न अपेक्षितं तावत् -

(क) "विद्यापरिषद्" इत्यनेन विश्वविद्यालयस्य विद्यापरिषदः अभिप्रेतम् ।

(ख) "कुलाधिपतिः" इत्यनेन विश्वविद्यालयस्य कुलपतिः अभिप्रेतम् ।

(ग) "कार्यकारीपरिषदः" इत्यनेन विश्वविद्यालयस्य कार्यपरिषदः अभिप्रेतम् ।

(घ) "साधारणपरिषद्" इत्यनेन विश्वविद्यालयस्य साधारणपरिषदः अभिप्रेतम् ।

(ङ) "उपकुलपतिः" इति विश्वविद्यालयस्य पदेन कुलपतिः अभिप्रेतम् ।

(च), "कुलसचिवः" इति विश्वविद्यालयस्य कुलसचिवः अभिप्रेतवान् ।

(छ) "परिनियम", "अध्यादेश" "विनियम" इति विश्वविद्यालयस्य वर्तमानकाले प्रवर्तमानाः नियमाः इति अभिप्रेतवन्तः परिनियम् अध्यादेश तथा विनियमः ।

(ज) "विश्वविद्यालय" इत्यनेन धारा ३ इत्यस्य अन्तर्गतं स्थापितं महर्षिपाणिनि संस्कृतविश्वविद्यालयः अभिप्रेतम् ।

(झ) "विश्वविद्यालय अनुदान आयोग" इत्यनेन विश्वविद्यालयानुदानायोगाधिनियमः १९५६(१९५६-३) इत्यस्य धारा ४ इत्यनुसृत्य विश्वविद्यालयानुदानायोगः ।

(ञ) "कुलपति" इत्यनेन विश्वविद्यालयस्य कुलपतिः अभिप्रेतः ।

## महर्षिपाणिनीसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य स्थापना निगमनञ्च ।

- ३ (१) मध्यप्रदेशराज्ये महर्षिपाणिनीसंस्कृतविश्वविद्यालयनाम्ना विश्वविद्यालयः स्थापितः स्यात् ।
- (२) विश्वविद्यालयस्य मुख्यालयः उज्जैननगरे भविष्यति, तस्य च अध्यापन-अनुसन्धान-क्रियाकलापानाम् उत्तरदायित्वं भविष्यति । अन्यस्मिन् स्थाने बहिः वा शिविरं स्थापयितुं अपि शक्नुयात् ।
- (३) विश्वविद्यालयः पूर्वोक्तनाम्ना निगमयुक्तः निकायः भविष्यति, यस्य शाश्वतं उत्तराधिकारः विश्वविद्यालयस्य साधारणमुद्रा च भविष्यति तथा च अस्य अधिनियमस्य प्रावधानानाम् अधीनं जंगमचलयोः सम्पत्तिं प्राप्तुं अधिकारः भविष्यति, तथा च तस्य धारितं यत्किमपि सम्पत्तिं स्थानान्तरयितुं अनुबन्धं कर्तुं च । तस्य निर्माणार्थं च तस्य तत् कर्तुं अधिकारः भविष्यति तथा च उक्तनाम्ना न्यायालयवादं भविष्यति । तथा विश्वविद्यालयस्य विरुद्धं यः कोऽपि उक्तनाम्ना न्यायालयपरिवादं कर्तुं शक्नोति ।
- (३) सामान्यपरिषदः सदस्यः सदस्यत्वं विरमति यदि सः स्वपदं त्यजति अथवा अस्वस्थमनः भवति अथवा दिवालिया भवति अथवा नैतिक-अधमता-सम्बद्धस्य कस्यापि आपराधिक-दोषी भवति, अथवा यदि कुलपतिः-अतिरिक्तः कोपि सदस्यः विश्वविद्यालये पूर्णकालिकं नियुक्तिं स्वीकरोति अथवा यदि सः अध्यक्षाणामितिं विना सामान्यपरिषदः क्रमशः त्रीणि सभासु अनुपस्थितः भवति अथवा विश्वविद्यालयस्य हितविरुद्धं कार्यं करोति ।
- (४) सामान्यपरिषदः कोऽपि सदस्यः अध्यक्षं सम्बोधितपत्रेण स्वपदत्यागपत्रं दातुं शक्नोति तथा च अध्यक्षेन स्वीकृतमात्रेण एतादृशः त्यागपत्रः प्रभावी भविष्यति ।
- (५) सामान्यपरिषदे यत्किमपि रिक्तस्थानं तत् पूरयितुं अधिकारिणा सम्बन्धितप्राधिकारिणा यथासम्भवं नियुक्त्या वा नामाङ्कनेन वा पूरितं भविष्यति तथा च एवं नियुक्तः नामाङ्कितः वा व्यक्तिः तावत्पर्यन्तं पदं धारयिष्यति यस्य सदस्यस्य स्थाने सः नियुक्तः अथवा नामाङ्कितः अस्ति सः पदं धारयिष्यति स्म यदि एतादृशं रिक्तस्थानं न स्यात् ।

### सामान्यपरिषदशक्तिः -

१४. सामान्यपरिषदः निम्नलिखित अधिकाराः भविष्यन्ति यथा- १.
- (i) विश्वविद्यालयस्य अन्यस्य कस्यापि प्राधिकारिणः अथवा अधिकारीणः प्रदत्ताः अधिकाराः विहाय, धारा 7 मध्ये निर्दिष्टानां विश्वविद्यालयस्य अधिकारानां कार्याणां च प्रयोगः ।
- (ii) विश्वविद्यालयस्य व्यापकनीतीनां कार्यक्रमानां च समये समये समीक्षां कर्तुं विश्वविद्यालयस्य उन्नत्यै विकासाय च उपायान्वेषणम् ।

(iii) वार्षिकप्रतिवेदनं, वित्तीयअनुमानं, वार्षिकलेखाः, लेखापरीक्षाप्रतिवेदनं च एतादृशलेखासु विचारयितुं तथा च यथायोग्यं मन्यन्ते तथा संकल्पपरिपालनं यथोचितम् ।

(iv) विश्वविद्यालयस्य कुलपतिं वा विश्वविद्यालयस्य कस्यापि समितिं वा उपसमित्याः वा तस्य कस्यापि एकस्य वा अधिकस्य सदस्यस्य वा कस्मैचित् अधिकारिणं वा स्वस्य सर्वाणि वा कस्यापि अधिकारस्य प्रत्यायोजनम् ।

(v) विश्वविद्यालयस्य कुशलकार्यक्षमतायाः प्रशासनस्य च कृते आवश्यकानि अन्यकार्यम् ।

### सामान्यपरिषदसम्मेलनम्

१५. (1) सामान्यपरिषदः वर्षे न्यूनातिन्यूनं एकवारं समागमं करिष्यति, तस्याः सभायाः कृते न्यूनातिन्यूनं पञ्चदशदिनपूर्वं सूचनपि अपेक्षिता भविष्यति ।

(2) अध्यक्षः सभायाः अध्यक्षतां करिष्यति तथा च तस्य अनुपस्थितौ उपस्थिताः सदस्याः सभायाः अध्यक्षतायै स्वस्य एकं चयनं करिष्यन्ति ।

(3) सामान्यपरिषदः सम्पूर्णसदस्यानां तृतीयांशोपस्थितिः भवेत् सभायासम्मेलन- गणपूर्त्यर्थम् ।

(4) प्रत्येकस्य सदस्यस्य एकं मतं भविष्यति तथा च यदि सामान्यपरिषद्, अध्यक्षेन वा सभायाः अध्यक्षता वा व्यक्तिना निर्धारितव्यस्य कस्मिन् अपि प्रश्ने मतस्य समानता भवति । तदतिरिक्तं एकं मतदानं भविष्यति ।

(5) यदि सामान्यपरिषद्द्वारा तत्कालनिर्णयकर्तुं आवश्यकं भवति तर्हि अध्यक्षः सामान्यपरिषदः सदस्यानां मध्ये पत्र - अभिलेखद्वारा क्रियाकलापसंचालनानुज्ञातं भविष्यति । तथा च कर्तुं प्रस्तावितनिर्णयं तावत्पर्यन्तं न क्रियते यावत् सामान्यपरिषदः सदस्यानां बहुमतेन सहमतिः न भवति तथा च कृतस्य निर्णयस्य सूचना तत्क्षणमेव सामान्यपरिषदः सर्वेभ्यः सदस्येभ्यः दीयते तथा च सम्बन्धिताभिलेखपत्रं तस्य पुष्ट्यर्थं सामान्यपरिषदः आगामिसमागमस्य समक्षं स्थाप्यते ।

(6) विश्वविद्यालयस्य विगतवर्षस्य कार्यस्य प्रतिवेदनं प्राप्तिव्ययस्य विवरणं, विधिपूर्वकं लेखापरीक्षिततुल्यपत्रं, वित्तीयअनुमानं च कुलपतिना वार्षिकसभायां सामान्यपरिषदः समक्षं स्थापितं भविष्यति ।

### कार्य परिषद्

16. (1) "कार्यपरिषद्" विश्वविद्यालयस्य मुख्यकार्यकारी संस्था भविष्यति ।

(2) विश्वविद्यालयस्य प्रशासनं, प्रबन्धनं, नियन्त्रणं च तस्य आयं च कार्यकारीपरिषदे निहितं भविष्यति, या विश्वविद्यालयस्य सम्पत्तिं धनं च नियन्त्रियिष्यति, प्रशासयिष्यति च ।

कार्यकारी परिषदः अध्यक्षः सदस्याः च

17. (1) कुलपतिः कार्यकारिणीपरिषदः अध्यक्षः भविष्यति ।

(2) कार्यकारिणीपरिषदे निम्नलिखितसदस्याः भविष्यन्ति, यथा-

(i) कुलपतिः

(ii) सामान्यपरिषदः सदस्यद्वयं, येषां नामाङ्कनं सामान्यपरिषद्द्वारा भविष्यति ।

(iii) मध्यप्रदेश सर्वकारस्य उच्चशिक्षाविभागप्रमुखः/ सचिवनिर्देशितः किन्तु सः

उपसचिवः स्यात् ।

(iv) मध्यप्रदेशसर्वकारस्य वित्तविभागस्य प्रमुखसचिवः/सचिवः अथवा तस्य नामनिर्देशितः, यः उपसचिवस्य पदात् न्यूनः नास्ति ।

(v) विश्वविद्यालयस्य द्वौ पूर्णकालिकौ शिक्षकौ, येषां नियुक्तिः वरिष्ठता-सह-योग्यतानुसारं परिवर्तनेन भविष्यति ।

(Vi) कुलपतिना नामाङ्किताः षट् जनाः, अनुसूचितजाति-अनुसूचितजनजाति-अन्यपिछड़ावर्गभ्यः एकैकः व्यक्तिः तथा च एतेषु षट्-व्यक्तिषु द्विस्त्रियौ भविष्यतः ।

#### कार्यपरिषदावधि :-

१८. (1) यत्र कश्चन व्यक्तिः स्वेन धारितस्य पदस्य वा नियुक्तेः कारणात् कार्यकारिणीपरिषदः सदस्यः भवति, तत्र तस्य कार्यकारिणीपरिषदः सदस्यता तदा समाप्तं भविष्यति यदा तस्य तादृशपदाधिकारः अथवा तादृशनियुक्तिः समाप्तः भवति ।

(2) कार्यकारिणीपरिषदः सदस्यः यदि स्वकार्यालयस्य त्यागपत्रं ददाति अथवा अस्वस्थमनसः भवति अथवा दिवालिया भवति अथवा नैतिक-अशुद्धता-सम्बद्धस्य कस्यापि आपराधिक-अपराधस्य दोषी भवति अथवा यदि कुलपतिः अथवा , अन्यः संकायस्य सदस्यः, विश्वविद्यालये पूर्णकालिकं नियुक्तिं स्वीकरोति अथवा यदि सः कार्यकारिणीपरिषदः अध्यक्षस्य अनुमतिं विना कार्यकारिणीपरिषदः क्रमशः त्रीणि सभासु अनुपस्थितः भवति अथवा विश्वविद्यालयस्य हितविरुद्धं कार्यं करोति ।

(3) यावत् उपधारा (1) अथवा (2) इत्यस्मिन् प्रावधानेन तस्य कार्यकारी परिषदः सदस्यता पूर्वं समाप्तं न भवति, तावत् कार्यकारिणी परिषदः सदस्याः कार्यकारिणी परिषदः सदस्यतां प्राप्तस्य तिथ्याः आरभ्य प्रभावं करिष्यन्ति यदि गच्छन्ति तर्हि वर्षत्रयस्य समाप्तेः अनन्तरं सदस्यतायाः त्यागपत्रं दास्यन्ति ।

(4) कार्यकारिणीपरिषदः पदेन सदस्यस्य अतिरिक्तं कोऽपि कार्यकारी परिषदः सदस्यः कार्यकारिणीपरिषदः अध्यक्षं प्रति सम्बोधितपत्रेण स्वकीयपदत्यागपत्रं दातुं शक्नोति तथा च एतादृशः त्यागपत्रः अध्यक्षेन स्वीकृतमात्रेण प्रभावी भविष्यति ।

(5) कार्यकारिणीपरिषदे यत्किमपि रिक्तस्थानं तत् पूरयितुं अधिकारिणा सम्बन्धितप्राधिकारिणा यथावत् कस्यचित् व्यक्तेः नियुक्त्या वा नामाङ्कनेन वा पूरितं भविष्यति तथा च तादृशनियुक्तिः नामाङ्कनं वा तस्य अवधिसमाप्तेः समये प्रभावः समाप्तः भविष्यति रिक्तस्थानस्य अवधिः ।

### कार्यपरिषदशक्तिः तथा कार्यम् -

१९. धारा १४ प्रावधानानाम् अपवादं विना कार्यकारिणी परिषदः निम्नलिखित अधिकाराः कार्याणि च भविष्यन्ति :-

(i) शैक्षणिकपरिषदः अनुशंसानाम् विचारं कृत्वा विश्वविद्यालये शिक्षणपदानां सृजनं, समाप्तिकरणं, वा वर्गीकरणं वा तत्सम्बद्धानि योग्यतानि, पारिश्रमिकाणि, कर्तव्यानि च निर्धारणम् ।

(ii) नियमैः तदर्थं गठितस्य चयनसमितेः अनुशंसानाम् आधारेण समये समये कुलसचिवस्य, पुस्तकालयप्रमुखस्य, प्राध्यापकस्य, शिक्षणदलस्य अन्यसदस्यानां च नियुक्तिः, यथा आवश्यकं भवेत् । परन्तु-

(क) अतिसंख्याकपदे(सुपरन्यूमरी पोस्ट) अथवा

(ख) उच्चशिक्षासम्बद्धविशेषज्ञता, यशः, कौशलं च युक्तं व्यक्तिं प्रति आचार्यपदं प्रति; नियुक्तिकरणार्थं कस्यापि चयनसमितेः गठनं आवश्यकं न भविष्यति: ।

(iii) प्रशासनिक-लिपिक-आदि-आवश्यक-पदानां निर्माणं कर्तुं, तथा च एतादृशपदानां न्यूनतम-योग्यतां तेषां पारिश्रमिकं च निर्धारयितुम् ।

(iv) विश्वविद्यालयस्य वित्तं, लेखा, निवेशः, कोषः, कार्याणि अन्येषां च सर्वेषां प्रशासनिककार्याणां प्रबन्धनं नियमनं च कर्तुं तदर्थं च यथा उचितं मन्यते तथा अभिकर्ता-नियोजनं कर्तुं ।

(v) विश्वविद्यालयपक्षतः कस्यापि चलअथवा अचलसम्पत्तिस्थानान्तरणं वा ।

(vi) विश्वविद्यालयस्य पक्षतः अनुबन्धं कर्तुं, परिवर्तनं, निष्पादनं, समाप्तिकरणं च कर्तुं तथा च तदर्थं यथा उचितं मन्यते तथा तादृशाधिकारिणः नियुक्तिः ।

(vii) विश्वविद्यालयस्य कार्यं निर्वहणार्थं आवश्यकं परिसरं, उपकरणं च अन्यसम्पदां च व्यवस्थापयितुं ।

(viii) विश्वविद्यालयस्य अधिकारिणां, शिक्षकाणां, छात्राणां, कर्मचारिणां च अनुबद्धपत्रं (शिकायतपत्रं) स्वीकुर्वितुं, निवारणं कर्तुं, दूरीकर्तुं च, ये कस्यापि कारणेन दुःखिताः अनुभवन्ति ।



(ix) शैक्षणिकपरिषदपरामर्शेन परीक्षकाणां संचालकानाञ्च नियुक्तिः आवश्यके सति च तान् दूरीकर्तुं तेषां शुल्कं, पारिश्रमिकं च यात्रादिभत्तां च निर्धारयितुं ।

(X) विश्वविद्यालयस्य कृते साधारणमुद्रायाः चयनं कृत्वा तस्याः मुद्रायाः संरक्षणस्य व्यवस्थां कर्तुं ।

(xi) अस्थायीरूपेण वा स्थायिरूपेण वा स्वस्य कस्यापि अधिकारस्य, नियमनिर्माणशक्तिं विहाय, कस्मैचित् अधिकारीं वा प्राधिकारिणं वा प्रत्यायोजनम् ।

(xii) अस्मिन् अधिनियमेन वा अन्तर्गततया वा तस्मै प्रदत्तानि वा आरोपितानि वा अन्यशक्तयः प्रयोक्तुं अन्यकार्यं च कर्तुं ।

### कार्यपरिषदसम्मेलनम्

२०(१) भारते न्यूनातिन्यूनम् एकवारं समागमः भविष्यति ।

(२) कार्यकारिणीपरिषदः अध्यक्षः कार्यकारीपरिषदः अध्यक्षतां करिष्यति तथा च तस्य अनुपस्थितौ कार्यकारिणीपरिषदः अध्यक्षतायै स्वमध्ये कस्यचित् व्यक्तिं निर्वाचयिष्यति ।

(३) समितेः चत्वारः सदस्याः कस्यापि सभासंचालनाय अर्हाः भविष्यन्ति ।

(४) कार्यकारिणीपरिषदः प्रत्येकस्य सदस्यस्य एकं मतदानस्य अधिकारः भविष्यति तथा च यदि कार्यकारिणीपरिषद्द्वारा निर्धारितसमितिः कस्मिन् अपि प्रश्ने सर्वसम्मतिम् अस्ति तर्हि कार्यकारीपरिषदः अध्यक्षः अथवा यथावत् अध्यक्षतां करोति तस्मिन् सहमतिः अतिरिक्तं मतदानं भविष्यति ।

(५) यदि कार्यकारीपरिषद्द्वारा आवश्यकं निर्णयं क्रियते तर्हि कुलपतिः कार्यकारिणीपरिषदः सदस्यानां मध्ये अभिलेखप्रसारणेन व्यवहारं कर्तुं अनुमतिं दातुं शक्नोति तथा च कार्यकारिणीसदस्यानां बहुमतपर्यन्तं एतादृशः प्रस्तावः न क्रियते परिषदः तस्य सहमतिम् । तथा च एतादृशं कृतं निर्णयं तत्क्षणमेव कार्यकारीपरिषदः सर्वेभ्यः सदस्येभ्यः सूचितं भविष्यति तथा च अभिलेखं कार्यकारिणीपरिषदः अग्रिमसमागमात् पूर्वं पुष्ट्यर्थं स्थापितानि भविष्यन्ति ।

२१. (१) अस्य अधिनियमस्य प्रावधानानाम् अस्य पक्षतः निर्मितानाम् नियमानाञ्च अधीनं, विश्वविद्यालयस्य कस्यापि शक्तिप्रयोगाय वा कस्यापि कार्यस्य निर्वहनार्थं वा आवश्यकाः भवेयुः, तादृशप्रयोजनार्थं तथा च तादृशैः अधिकारैः सह कार्यकारीपरिषदः स्थापनां गठितं च भविष्यति । इत्यस्य कस्यचित् भागस्य अन्वेषणं, प्रतिवेदनं वा कर्तुं समितिः नियुक्तुं समर्थः भवेत् ।

(२) कार्यकारिणी परिषद् नियुक्तिं कुर्वन्ती सुनिश्चितं करिष्यति यत् कस्मिन् अपि विषये प्रधानाध्यापकानाम्, शिक्षकानां, तकनीकीकर्मचारिणां अन्येषां च विद्वान्व्यक्तिनां पर्याप्तं प्रतिनिधित्वं भवति ।

द्वयोः अधिकसमितयोः सदस्यत्वेन कोऽपि अधिकारी, अधिकारी वा कर्मचारी वा नामनिर्दिष्टः न भविष्यति ।

- (3) कार्यकारिणी परिषद् अन्यसमितीनां वा उपसमितीनां वा गठनं अपि कर्तुं शक्नोति यत् नियमैः निर्धारितं भवति ।
- (4) कार्यकारिणी परिषद् तादृशान् व्यक्तिं कस्यापि स्थायीसमित्याम् अथवा कस्यापि विशेषसमित्याम् सह-अनुमोदनं कर्तुं शक्नोति यत् सा सभासु उपस्थितिम् अनुमन्यते ।

### विद्यापरिषद्

२२. शैक्षणिकपरिषद् विश्वविद्यालयस्य शैक्षणिकसंस्था भविष्यति तथा च अस्य अधिनियमस्य प्रावधानानाम् अधीनं तथा च तदनन्तरं निर्मितानाम् शैक्षणिकपरिषदः उपनियमानाम्, अध्यादेशानां, विनियमानाञ्च अधीनं, तस्याः शिक्षणस्य, आचरणस्य, सामान्यविनियमनस्य च नियन्त्रणं कर्तुं, कर्तुं च अधिकारः भविष्यति । इदं मानकानां निर्वाहस्य अपि उत्तरदायी भविष्यति तथा च अन्येषां अधिकारानां प्रयोगं करिष्यति तथा च अन्येषां प्रयोजनानां निर्वहनं करिष्यति ये अस्य अधिनियमस्य अन्तर्गतं निर्मितैः उपनियमैः, अध्यादेशैः, विनियमैः च तस्मै प्रदत्ताः भवेयुः तथा च प्रतिवेदनं करिष्यति कार्यकारिणीपरिषदः तस्मिन् आरोपितशक्तयः सम्बद्धेषु सर्वेषु विषयेषु ददातु ।

### विद्यापरिषदसदस्यता

२३. (१) विद्यापरिषदसदस्याः अधोलिखिताः भविष्यन्ति-

(१) कुलपतिः यः अध्यक्षः भविष्यति ।

(ii) प्रख्यातशिक्षकाणां वा प्रख्यातसाहित्यिकव्यक्तिनां (मैन ऑफ लेटर्स) वा विद्वानसंख्यावसायिकानां(प्रोफेशनल)वा प्रख्यातसामान्यव्यक्तिनां, ये विश्वविद्यालयस्य सेवायां न सन्ति, येषां नामकरणं अध्यक्षेन कार्यकारीपरिषदः परामर्शनं करणीयम् ।

(ii) विश्वविद्यालयस्य सर्वे संकायप्रमुखाः-विभागप्रमुखाः, त्रयाणाम् अधिकाः न, येषां नामांकनं कुलपतिना चक्रानुक्रमेण भविष्यति ।

(iv) विभागाध्यक्षान् विहाय अन्ये द्वौ प्राध्यापकौ, यदि स्तः तथा...

(v) विश्वविद्यालयस्य शिक्षणदलस्य एकः सदस्यः, सहाचार्याणां, सहायकाचार्याणां प्रतिनिधित्वं कुर्वन्, कुलपतिना नामाङ्कितः ।

परन्तु विश्वविद्यालयस्य कोऽपि कर्मचारी उपर्युक्तखण्डस्य (ii) अन्तर्गतं नामाङ्कनार्थं योग्यः न भविष्यति ।

(2) पदेन सदस्यान् विहाय सदस्यानां कार्यकालः त्रयवर्षात्मकं भविष्यतिः ।

परन्तु प्रथमस्य विद्यापरिषदावधिः पञ्चवर्षात्मकं भविष्यति ।

### शिक्षा परिषद् शक्तिः कार्याणि-

२४. अस्य अधिनियमस्य प्रावधानानाम् अन्तर्गतं तदनन्तरं कृतानां विधानानाम्, अध्यादेशानां, विनियमानाम् अधीनं शैक्षणिकपरिषदः अन्येषु अधिकारेषु निहितानाम् अतिरिक्ताः निम्नलिखित अधिकाराः भविष्यन्ति, यथा-

- (i) सामान्यपरिषद् अथवा कार्यकारीपरिषद् द्वारा तस्मै निर्दिष्टं वा प्रत्यायोजितं वा कस्यापि विषयस्य प्रतिवेदनं कर्तुं ।
- (ii) विश्वविद्यालये शिक्षणपदानां विस्तारस्य, उन्मूलनस्य वा वर्गीकरणस्य तथा तत्सम्बद्धानां योग्यतानां, पारिश्रमिकाणां, कर्तव्यानां च विषये कार्यकारीपरिषदं प्रति अनुशंसाः कर्तुं ।
- (iii) संकायस्य निर्माणार्थं योजनाः कृत्वा तेषु परिवर्तनं वा संशोधनं वा कृत्वा तेषां स्वस्वविषयान् तादृशसंकायेषु नियुक्त्य तथा च कस्यापि संकायस्य समाप्तेः उपविभाजनस्य वा एकस्य संकायस्य अन्येन सह संयोजनस्य वा समुचिततायाः सम्बन्धे कार्यं करणं परिषदं प्रति प्रतिवेदनं दातुं ।
- (iv) विश्वविद्यालये नामाङ्कितानां व्यक्तानां अतिरिक्तानां व्यक्तानां निर्देशस्य परीक्षायाः च नियमानाम् माध्यमेन प्रावधानं कर्तुं ।
- (v) विश्वविद्यालयस्य अन्तः अनुसन्धानं प्रवर्तयितुं तथा च एतादृशसंशोधनस्य विषये समये समये प्रतिवेदनानां आवश्यकतां कर्तुं ।
- (vi) संकायैः प्रस्तूयमाणानां प्रस्तावानां विचारः करणीयः ।
- (vii) विश्वविद्यालये प्रवेशार्थं समितानां नियुक्तिः ।
- (viii) अन्येषां विश्वविद्यालयानाम् संस्थानां च उपाधिपत्र- उपाधिनां च मान्यतां दातुं विश्वविद्यालयस्य उपाधिपत्र- उपाधिनां च सम्बन्धे तेषां समकक्षतां निर्धारयितुं ।
- (ix) सामान्यपरिषद्द्वारा अनुमोदितानां कस्यापि तिथ्याः अधीनं, सहभागितायाः, छात्रवृत्तीनां, अन्यपुरस्काराणां च प्रतियोगितानां समय-स्वरूप-नियमनिर्धारयितुं प्रदातुं च ।
- (x) परीक्षकाणां नियुक्तेः विषये कार्यकारीपरिषदं प्रति अनुशंसा कर्तुं, यदि आवश्यकं भवति तदा तेषां शुल्कं, पारिश्रमिकं, यात्रादिव्ययं च निर्धारणम् ।
- (xi) विभिन्नपरीक्षाणां परिणामान् घोषयितुं तथा तदर्थं समितिः अथवा अधिकारिणः नियुक्त्य उपाधि-सम्मान-डिप्लोमा-उपाधि-सम्मान-चिह्न-प्रदानसम्बद्धानि अनुशंसाः कर्तुं ।
- (xii) अध्यादेशानुसारं वा अन्येषां नियमानुसारं पुरस्कारं, छात्रवृत्तिपदकं पुरस्कारं च प्रदातुं अन्यपुरस्कारं च प्रदातुं ।
- (xiii) विहितानाम् अथवा अनुशंसितानां पाठ्यपुस्तकानां सूचीं प्रकाशयितुं तथा च निर्धारितस्य अध्ययनस्य पाठ्यक्रमस्य पाठ्यक्रमं प्रकाशयितुं ।
- (xiv) समये समये नियमैः निर्धारितानि प्रपत्राणि पञ्जिकाश्च सज्जीकर्तुं, तथा च

(xv) अस्य अधिनियमस्य प्रावधानानाम्, तदनन्तरं निर्मितानाम् विधानानाम्, अध्यादेशानां, विनियमानाञ्च सम्यक् कार्यान्वयनार्थं आवश्यकानि सर्वाणि कार्याणि कर्तुं शैक्षणिकविषयेषु च सर्वाणि कार्याणि कर्तुं ।

### विद्यापरिषदसम्मेलनम्

25 (1) शैक्षणिकपरिषदः यावत्वारं परिस्थितयः आवश्यकाः सन्ति तावत्वारं समागमं करिष्यति परन्तु कस्मिन् अपि शैक्षणिकवर्षे द्विवारं न्यूनं न भविष्यति ।

(2) विद्यापरिषदाध्यक्षः विद्यापरिषदसभायाः अध्यक्षतां करिष्यति तथा च तस्य अनुपस्थितौ उपस्थिताः सदस्याः स्वतः एकं व्यक्तिं सभायाः अध्यक्षतां कर्तुं निर्वाचयिष्यन्ति ।

(3) विद्यापरिषदसभायाः कृते विद्यापरिषदसम्पूर्णसदस्यार्धेन गणपूर्तिः भविष्यति ।

(4) विद्यापरिषदः प्रत्येकस्य सदस्यस्य एकस्य मतस्य अधिकारः भविष्यति तथा च यदि विद्यापरिषद- अध्यक्षेन अथवा यथाध्यक्षद्वारा निर्धारितव्यः कस्मिन् अपि प्रश्ने मतदानस्य समानता अस्ति तर्हि तदतिरिक्तं मतदानस्य अधिकारः भविष्यति ।

(5) यदि विद्यापरिषद्द्वारा तत्कालनिर्णयं करणीयम् इति आवश्यकं भवति तर्हि कुलपतिः विद्यापरिषदसदस्यानां मध्ये पत्रप्रसारणं कृत्वा मतदानस्य अनुमतिं दातुं शक्नोति तथा च प्रस्तावितनिर्णयं न भविष्यति एतत् विद्यापरिषदबहुमतेन सहमतं न भवति तथा च एतादृशी कार्यवाही तत्क्षणमेव विद्यापरिषदः सर्वेभ्यः सदस्येभ्यः सूचितं भविष्यति तथा च विद्यापरिषदः आगामिसमागमे सम्बन्धितपत्राणि पुष्ट्यर्थं स्थापितानि भविष्यन्ति ।

### विद्यासमितिः

२६. (१) वित्तसमितिः स्यात्, यत्र निम्नलिखितसदस्याः सन्ति, यथा-

(क) कुलपति ।

(ख) कार्यकारीपरिषदः सदस्यानां मध्ये त्रयः सदस्याः नामाङ्किताः भवेयुः ।

(ग) मध्यप्रदेशसर्वकारस्य वित्तविभागस्य उच्चशिक्षाविभागस्य च एकैकः अधिकारी (उपसचिवपदवीतः अधः न) यः राज्यसर्वकारेण नामाङ्कितः भविष्यति ।

(२) वित्तसमित्याः अधिकाराः, कर्तव्याः, कार्याणि च निम्नलिखितरूपेण भविष्यन्ति, यथा-

(क) विश्वविद्यालयस्य वार्षिक अर्थसंकल्प(Budget)परीक्षणं कर्तुं तथा च वित्तीयविषयेषु कार्यकारीपरिषदे अनुशंसाः कर्तुं ।

(ख) नवीनव्ययस्य सर्वेषां प्रस्तावानां विचारं कृत्वा कार्यपरिषदः समक्षं अनुशंसाः कर्तुं ।

(ग) लेखानां आवधिकविवरणानां विचारं कर्तुं तथा च समये समये विश्वविद्यालयस्य वित्तीयस्थितेः समीक्षां कर्तुं पुनर्विनियोगविवरणानां लेखापरीक्षाप्रतिवेदनानां च विचारं कर्तुं तथा च कार्यपरिषदं प्रति अनुशंसां कर्तुं ।

(घ) विश्वविद्यालयं प्रभावितं कुर्वन्तं कस्मिन् अपि न्यायालयी विषये स्वविचारं प्रस्तुत्य कार्यपरिषदे अनुशंसां कर्तुं, स्वस्य प्रयासेन वा कार्यपरिषदः वा कुलपतिः वा निर्देशानुसारं परामर्शदानम् ।

(3) वित्तसमितेः सम्मेलनं षड्मासेषु न्यूनातिन्यूनं एकवारं भविष्यति तथा च वित्तसमितेः त्रयः सदस्याः गणपूर्तिः करिष्यन्ति ।

(4) कुलपतिः वित्तसमितेः सभानां अध्यक्षतां करिष्यति तथा च तस्य अनुपस्थितौ उपस्थिताः सदस्याः स्वमध्ये एकं व्यक्तिं सभायाः अध्यक्षतां कर्तुं निर्वाचयिष्यन्ति ।

### **विश्वविद्यालयस्य अधिकारिणः**

27. विश्वविद्यालयस्य निम्नलिखितपदाधिकारिणः भविष्यन्ति यथा-

(क) कुलपति

(ख) विभागाध्यक्षः

(ग) कुलसचिवः

(घ) नियमैः निर्धारिताः अधिकारिणः

### **कुलपतिः**

२८. (1) कुलपतिनियुक्तिउपधारा (2) अथवा उपधारा (6) इत्यस्य अन्तर्गतं गठितसमित्या अनुशंसितानां त्रयाणां व्यक्तानां मध्ये न्यूनाधिकं न भवति इति तालिका(Panel)कुलपतिः चयनं करिष्यति ।

परन्तु यदि समितिद्वारा अनुशंसितानां व्यक्तानां मध्ये कुलपतिना अनुमोदितः कोऽपि व्यक्तिः वा व्यक्तिः नियुक्तिं स्वीकर्तुं न इच्छति तर्हि कुलपतिः तादृशसमित्याः नूतनं अनुशंसां याचयितुम् अर्हति ।

परन्तु विश्वविद्यालयस्य प्रथमकुलपतिः राज्यसर्वकारपरामर्शपश्चात् कुलाधिपतिद्वारा नियुक्तः

भविष्यति ।

(२) कुलाधिपतिः एकसमितेः नियुक्तिः करिष्यति यत्र निम्नलिखितव्यक्तयः भविष्यन्ति-

(i) कार्यपरिषद्द्वारा निर्वाचितः व्यक्तिः ।

(ii) विश्वविद्यालयानुदानआयोगस्य अध्यक्षेन नामाङ्कितः एकः व्यक्तिः ।

(iii) कुलाधिपतिना नामाङ्कितः एकः व्यक्तिः ।

एतेषु त्रयेषु एकं व्यक्तिं कुलाधिपतिः समितिस्य अध्यक्षत्वेन नियुक्तिं करिष्यति ।

(3) उपधारा (2) इत्यस्य अन्तर्गतं समितिं निर्मातुं कुलाधिपतिः कुलपतिकार्यकालस्य समाप्तेः षड्मासात् पूर्वं कार्यपरिषदः विश्वविद्यालयानुदानआयोगस्य अध्यक्षः च स्वस्वनामाङ्कितानां चयनं कर्तुं आग्रहं करिष्यति तथा यदि तेषु कश्चन वा द्वयोः वा कुलपतिना एतस्य विषये संचारस्य प्राप्तेः एकमासस्य अन्तः एव तत् न करोति तर्हि कुलाधिपतिः यथावत् व्यक्तिः कस्यचित् एकस्य वा द्वयोः वा अधिकं नामाङ्कनं कर्तुं शक्नोति ।

(4) कोपि व्यक्तिः येः विश्वविद्यालयेन महाविद्यालयेन वः संसक्तः उपधारा(२) अधीनसमित्यै निर्वाचितः/नामनिर्देशितः न भविष्यति ।

(5) समितिः स्वस्य संविधानस्य तिथ्याः षट् सप्ताहाभ्यन्तरे अथवा कुलपतिना विस्तारितस्य चतुर्सप्ताहात् अधिकं न भवति इति अधिकसमये तालिका (Panel) प्रस्तौति ।

(6) यदि उपधारा (2) इत्यस्य अन्तर्गतं गठितसमितिः कस्यचित् कारणात् उपधारा (5) मध्ये निर्दिष्टावधिमध्ये तालिका(Panel) प्रस्तुतुं असफलं भवति तर्हि कुलाधिपतिः अन्यसमित्याः गठनं करिष्यति तथा च नियुक्ताः व्यक्तिः स्युः ये सह संलग्नाः न सन्ति विश्वविद्यालयः अथवा कोऽपि महाविद्यालयः, येषु एकः अध्यक्षः इति निर्दिष्टः भविष्यति तथा च गठितसमितिः स्वस्य गठनस्य तिथ्याः षट् सप्ताहस्य अवधिमध्ये तथा च एतादृशी अवधिपर्यन्तं दशजनानाम् एकं तालिका(Panel) यथाशक्ति प्रस्तुतं करिष्यति निर्दिष्टः भवतु ।

(7) यदि उपधारा (6) इत्यस्य अन्तर्गतं गठितसमितिः तस्मिन् उपधारायां निर्दिष्टावधिमध्ये तालिका (Panel) प्रस्तुतुं असफलं भवति तर्हि कुलपतिः कुलपतिरूपेण उपयुक्तं मन्यमानं कञ्चित् व्यक्तिं नियुक्तुं शक्नोति ।

(8) कुलपतिसेवानियमाः निबंधनं तादृशाः भविष्यन्ति, यथा विधानैः निर्धारिताः भवेयुः ।

(9) कुलपतिः वर्षचतुर्थकं यावत् पदं धारयिष्यति, यत् सामान्यपरिषद्द्वारा तदर्थस्य संकल्पस्य पारितस्य एकवारं एव नवीनीकरणीयं भविष्यति, तथा च स्वस्य कार्यकालस्य समाप्तेः अनन्तरं पदं धारयिष्यति, यावत् तस्य उत्तराधिकारी नियुक्तः भवति, सः च स्वपदं गृह्णाति ।

(10) कुलपति-

(i) अस्य अधिनियमस्य प्रावधानानाम् तदनन्तरं कृतानां विधानानाम्, अध्यादेशानां, विनियमानाञ्च यथाविधि अनुपालनं भवति इति सुनिश्चितं करोति ।

(ii) विश्वविद्यालये अनुशासनं सम्यक् निर्वाहयितुम् सर्वाणि अधिकाराणि भविष्यन्ति ।

(11) यदि कुलपतिमतेन आपत्कालः उत्पन्नः यस्य कृते तत्कालं निर्णयावश्यकी अस्ति, तर्हि सः यथा आवश्यकं मन्यते तथा निर्णयं करिष्यति, तस्य प्रतिवेदनं च अग्रिमे सत्रे पुष्ट्यर्थं कार्यपरिषदं समक्षं प्रस्तौति, यस्याः स्यात् सामान्यपरिस्थितौ तस्मिन् विषये कार्यं कृतवान् ।

(12) कुलपतिः विश्वविद्यालयस्य मुख्यकार्यकारी शैक्षणिकपदाधिकारी च शैक्षणिकपरिषदः पदेन अध्यक्षः च भविष्यति तथा च कुलपतेः अनुपस्थितौ विश्वविद्यालयस्य दीक्षांतसमारोहस्य अध्यक्षतां करिष्यति तथा च अधिकारिभ्यः व्यक्तिभ्यः उपाधिं प्रदास्यति तान् प्रतिगृह्यताम् ।

(13) कुलपतिः विश्वविद्यालयस्य कार्येषु सामान्यनियन्त्रणं करिष्यति तथा च विश्वविद्यालये यथायोग्यं अनुशासनस्य निर्वाहस्य उत्तरदायी भविष्यति ।

(14) कुलपतिः कस्मिन् अपि आपत्काले यत्किमपि कार्यं कर्तुं शक्नोति यत् तस्य मतेन तत्क्षणमेव करणीयम् अस्ति तथा च तादृशेषु सन्दर्भेषु सः ततः शीघ्रमेव स्वेन कृतं कार्यं तान् अधिकारिभ्यः निवेदयिष्यति ये सामान्यतया प्रकरणेन सह निबद्धः ।

(15) कुलपतिः विश्वविद्यालयस्य समुचितप्रशासनस्य, शिक्षणस्य, अनुसन्धानस्य, विस्तारशिक्षायाः च निकटसमन्वयस्य एकीकरणस्य च उत्तरदायी भविष्यति ।

(16) यदि अभ्यावेदान्तरं अथवा अपेक्षितावश्यकनिरीक्षणान्तरं यदा कुलाधिपतिः अनुभवति यत् कुलपतिः -

(i) अनेन अधिनियमेन वा तस्याधीनाधिरोपितं किमपि कर्तव्यपालने व्यतिक्रमः कृतः, अथवा

(ii) विश्वविद्यालयस्य हितस्य हानिकारकरूपेण कार्यं कृतवान् अस्ति । अथवा

(३) विश्वविद्यालयस्य कार्याणि प्रबन्धयितुं असमर्थः अस्ति, तर्हि

कुलाधिपतिः कुलपतिकार्यकालस्य अवधिः समाप्तः न अभवत् इति तथ्यस्य अभावेऽपि तस्य कारणानि निर्दिश्य लिखितरूपेण आदेशेन कुलपतिं निर्दिषयिष्यति यत् विनिर्दिष्टतिथिं यावत् स्वस्य पदस्य त्यागपत्रं ददातु ।

(17) उपधारा (16) इत्यस्य अन्तर्गतं कोऽपि आदेशः न पारितः, यावत् आधारवैशिष्ट्यं यत् यस्योपरि दण्डात्मकं विधानं प्रस्थापितम्, कुलपतिं न संसूचितं तथा तं प्रस्थापितादेशविरुद्धं कारणं प्रदर्शनाय युक्तियुक्तावसरं न प्रदत्तञ्च ।

(18) उपधारा (16) अन्तर्गतक्रमे निर्दिष्टतिथितः कुलपतिः स्वकार्यकालस्य त्यागपत्रं दत्तवान् इति गण्यते तथा च कुलपतिपदं रिक्तं भविष्यति ।

(19) रिक्तस्थानसहितस्य कस्यचित् कारणात् कुलपतिपदस्य रिक्तावस्थायां, (अत्र अस्थायीरिक्तिरपि सम्मिलिता)सन्दर्भे कुलपतिः न नियुक्तः नोपलब्धः तर्हि कुलाधिपतिना नामनिर्देशितः संकायाध्यक्षः तावत् कुलपतिकार्यभारं ग्रहीष्यति यावत् उपधारा १ तथा ७ नियमानुसारं स्थायी कुलपतिः न प्राप्नोति ।

परन्तु अस्मिन् उपखण्डे परिकल्पितः प्रावधानः षड्भासाभ्यः अधिकं कालपर्यन्तं न स्थास्यति इति ।

### उपकुलपतिः

२९. कुलपतिः संकायाध्यक्षेषु एकस्य कुलपतित्वेन नामाङ्कनं करिष्यति तथा च सः कुलपत्यनुकूलतां यावत् पदं धारयिष्यति तथा च कुलपतिना तस्मै नियुक्तानि कार्याणि करिष्यति ।

### विभागाध्यक्षः

३०. (1) विश्वविद्यालयस्य प्रत्येकस्य विभागस्य विभागाध्यक्षः भविष्यति ।

(2) विभागप्रमुखानाम् अधिकाराः, कार्याणि, नियुक्तयः, सेवानियमाः च तादृशाः भविष्यन्ति ये विधानैः निर्धारिताः भवेयुः ।

### कुलसचिवः

३१. (1) कुलसचिवः विश्वविद्यालयस्य पूर्णकालिकः अधिकारी भविष्यति तथा च कुलसचिवकार्यकालः सेवासमयः च परिनियमाविहितं भविष्यति ।

(2) कुलसचिवः कार्यपरिषदः, शैक्षणिकपरिषदः, वित्तसमित्याः, संकायानां च पदेन सचिवः भविष्यति, परन्तु एतेषु कस्यापि प्राधिकरणस्य सदस्यः न परिगण्यते ।

### (३) कुलाचिवः

(i) कार्यपरिषदः तथा कुलपतेः सर्वान् निर्देशान् आदेशान् च अनुसरिष्यति ।

(ii) विश्वविद्यालयस्य कार्यपरिषदः प्रदत्ताभिलेख-साधारणमुद्रा-अन्यसम्पत्तिरक्षायै अभिरक्षकः भविष्यति ।

(iii) कस्यापि आपत्कालस्य सन्दर्भे यदा न कुलपतिः न च विधिपूर्वकं अधिकृतः अधिकारी कार्यं कर्तुं समर्थः भवति तदा तत्क्षणमेव कार्यपरिषदः सभां आहूय विश्वविद्यालयस्य सम्यक् संचालनार्थं स्वविवेकस्य प्रयोगं करिष्यति ।

(iv) कुलपतिं प्रति स्वकर्तव्यस्य कार्यस्य च समुचितनिर्वहनार्थं प्रत्यक्षतया उत्तरदायी भविष्यति ।

(v) विश्वविद्यालयेन वा विपक्षे वा वाद/परिवादं वा विश्वविद्यालयस्य प्रतिनिधित्वं करोति, अपेक्षितअधिकारिकपत्रेषु हस्ताक्षरं करिष्यति तथा च याचिकासु सत्यापनं करिष्यति वा तदर्थं कार्यं प्रति प्रतिनिधिं प्रतिनियुक्तं करिष्यति ।

(vi) कार्यकारीपरिषद् वा कुलपतिना वा समये समये तस्मै नियुक्तानि अन्यकार्यं निर्वहयिष्यति



(vii) पाठ्यक्रमसहितं विश्वविद्यालयस्य छात्राणां शैक्षणिकप्रगतेः स्थायी अभिलेखं स्थापयितुं उत्तरदायी भविष्यति। येषु गृहीतापाठ्यक्रमः प्राप्तश्रेणी, प्रदत्ताः उपाध्ययः, अर्जिताः पुरस्काराः वा छात्राणां शैक्षणिकप्रगतेः सम्बद्धाः अन्ये भेदाः, सम्मानाः, अन्यानि च वस्तूनि

(4) यस्मिन् सन्दर्भे कुलसचिवस्य पदं किमपि कारणेन रिक्तं भवति तर्हि कुलपतिः विश्वविद्यालयस्य सेवायां कस्यापि अधिकारीं कुलसचिवस्य तादृशानि अधिकाराणि, कार्याणि, कर्तव्यानि च प्रयोक्तुं अधिकृतं कर्तुं शक्नोति यथा कुलपतिः उचितं मन्यते।

३२. (1) कार्यकारीपरिषद् विश्वविद्यालये आचार्य-सहाचार्य-सहायकाचार्यादि-शिक्षक-पदेषु नियुक्त्यर्थं कार्यकारीपरिषदे अनुशंसां कर्तुं चयनसमित्याः गठनं करिष्यति।

(2) चयनसमित्याम् निम्नलिखितसदस्याः भविष्यन्ति

(i) कुलपतिः यः समितेः अध्यक्षः भविष्यति।

(ii) सम्बन्धितविभागप्रमुखेन सिद्धं कर्तव्यं यत् सः यस्य पदस्य चयनं कर्तव्यं तस्य स्तरात् अधः पदं न धारयति।

(iii) विद्या शपरिषद्द्वारा अनुशंसितानां कार्यपरिषद्द्वारा अनुमोदितानां च कुलपतिना नामाङ्कितानां त्रयाणां विशेषज्ञानाम् आचार्याणां, सहाचार्याणां, सहायकाचार्याणां चयनं कर्तुं।

(3) चयनसमित्याः सभा यदा यदा आवश्यकं भवति तदा कुलपतिना आहूता भविष्यति तथा च तस्याः न्यूनातिन्यूनत्रयः सदस्याः भविष्यन्ति।

३३. अस्य अधिनियमस्य प्रावधानानाम् अधीनं तदनन्तरं निर्मितानाम् अध्यादेशानां नियमानाञ्च अधीनं विधानं निम्नलिखितविषयेषु सर्वेषां वा कस्यापि वा प्रावधानं कर्तुं शक्नोति, यथा-

(क) तादृशानां निकायानां संविधानं, अधिकाराः, कर्तव्यानि च यत् काले तस्य संविधानार्थं आवश्यकं मन्यते,

(ख) खण्ड (क) मध्ये उल्लिखितानां निकायानां सदस्यानां निर्वाचनस्य अथवा नियुक्तेः प्रकारः तथा तेषां कार्यकालः, यत्र प्रथमसदस्यानां पदस्य निरन्तरता तथा सदस्यानां मध्ये रिक्तस्थानानां पूर्णता तथा च सम्बद्धाः अन्ये सर्वे विषयाः सन्ति येषां निकायानां कृते प्रबन्धः आवश्यकः, इष्टः वा, अन्तर्भवति।

(ग) कुलपतेः सेवायाः पारिश्रमिकाः अन्ये च नियमाः तस्य अधिकाराः कर्तव्याः च।

(घ) उपकुलपतिकार्यकालः, सेवायाः पारिश्रमिकं च तथा कुलपतिसमर्थकस्य तस्य अधिकाराः कर्तव्याः च।

(ङ) केन्द्रीयविद्यालयस्य तथा विश्वविद्यालयस्य अन्येषां अधिकारिणां कर्मचारिणां च अधिकाराः कर्तव्याः, सेवानियमाः च।

(च) विश्वविद्यालयस्य अधिकारिणां, शिक्षकानां, अन्येषां च कर्मचारिणां हिताय सेवोत्तरवृत्ति(पेंसन)-विशिष्टसुरक्षितधनराशि(बीमा)-उपदान(ग्रेज्युटी)योजनायाः स्थापनायाः च, तथा च(ग्रेज्युटी)-आदिसौविध्यार्थं लाभानां प्रावधानं कर्तुम् ।

(छ) उपाधिप्रदानार्थं दीक्षांतसमारोहस्य आयोजनम् ।

(ज) मानद-उपाधिप्रदानम् ।

(झ) उपाधि-उपाधिप्रमाणपत्राणां, अन्येषां शैक्षणिकसम्मानानां च निवृत्तिः ।

(ञ) विश्वविद्यालयेन परिपालितानां संकायानां, महाविद्यालयानाम्, शिक्षणविभागानाम्, अध्ययनकेन्द्राणां, संस्थानां च स्थापना, उन्मूलनं च ।

(ट) विशेषशक्तिः महाविद्यालयानाम् अन्यसंस्थानां च विश्वविद्यालयस्य विशेषाधिकारः येषां नियमानां अधीनं भवितुं शक्यते ।

(ठ) विश्वविद्यालयस्य शिक्षणविभागस्य, अध्ययनकेन्द्रस्य वा महाविद्यालयस्य स्वायत्ततायाः विस्तारः, तथा च येषां विषयेषु एतादृशी स्वायत्तता प्रयुक्ता भवितुम् अर्हति ।

(ड) सम्बद्धमहाविद्यालयेषु मान्यताप्राप्तसंस्थासु च आचार्याणां, सहाचार्याणां, सहायकाचार्याणां, व्याख्यातानां च अन्येषां शिक्षकानां योग्यता ।

(ढ) विन्यासप्रशासनं, अध्येतावृत्तिः, छात्रवृत्तिः ।

(ण) विश्वविद्यालयस्य अधिकारिणां पारिश्रमिकं सेवानियमाश्च तथा विश्वविद्यालयेन निर्धारितविश्वविद्यालयस्य शिक्षकानां पारिश्रमिकं वेतनमानञ्च ।

(त) विश्वविद्यालयस्य अधिकारिणां कर्मचारिणां च वरिष्ठतायाः निर्धारणस्य प्रकारः ।

(थ) पञ्जीकृतस्नातकानाम् पञ्जीयनाभिलेखस्य संधारणम् ।

(द) हिन्दीभाषायां प्रकाशनाय अनुवादार्थं च कार्यालय(Breau) स्थापना एवं गठनम्, तथा...

(ध) अन्ये सर्वे विषयाः यत् अस्मिन् अधिनियमान्तर्गतं परिनियमद्वारा उपबंधितः ।

### परिनियमनिर्माणम्

३४. (1) विश्वविद्यालयस्य प्रथमविधानं कार्यपरिषद्द्वारा करिष्यते ।

(2) सामान्यपरिषद् समये समये परिनियमनिर्माणं, संशोधनं वा निरसनं वा कर्तुं शक्नोति ।

## अध्यादेशः

३५. अनेन अधिनियमानां परिनियमानां , विनियामानां उपबन्धाधीनं भविते सति,

अध्यादेशः निम्नलिखितविषयेषु सर्वेषां वा कस्यापि विषयस्य प्रावधानं कर्तुं शक्नोति, यथा-

(क) छात्राणां प्रवेशः शुल्कसङ्ग्रहणं तथा च महाविद्यालयेषु, शिक्षणविभागेषु, अध्ययनकेन्द्रेषु, प्रयोगशालासु च छात्राणां नामाङ्कनम् ।

(ख) विश्वविद्यालयेन प्रदत्ताः उपाधिः, उपाधिप्रमाणपत्राणि अन्ये च शैक्षणिकभेदाः तदर्थं च योग्यताः ।

(ग) विश्वविद्यालयाय उपाधिप्रमाणपत्रं च प्रदातुं भवितव्याः परीक्षाः ।

(घ) विश्वविद्यालयस्य अध्ययनपाठ्यक्रमेषु परीक्षासु च प्रवेशाः उपाधिः शुल्कं च ।

(ङ) उपाधि, डिप्लोमा, प्रमाणपत्रम् अन्येषां शैक्षणिकभेदानाम् परीक्षासु उपस्थितेः सीमितं कर्तुम् ।

(च) परीक्षाणां संचालनम्,

(छ) अध्येतावृत्ति-छात्रवृत्ति-छात्रसहायतावृत्ति-पदक-पुरस्कारेत्यादीनां प्रदानस्य नियमाः ।

(ज) विश्वविद्यालयस्य छात्रेषु अनुशासनं स्थापयितुं ।

(झ) अध्यापनविभागानाम्, महाविद्यालयानाम्, अध्ययनकेन्द्राणां छात्राणां निवासनियमाः निवासार्थं शुल्कसंग्रहणं च ।

(ञ) छात्रनिवासस्थानानां मान्यता निरीक्षणं च ।

(ट) महिलाछात्राणां निवासस्थानस्य, अनुशासनस्य, अध्यापनस्य च विषये विशेषव्यवस्थाः, यदि सन्ति, तेषां कृते निर्धारितव्याः विशेषपाठ्यक्रमाः ।

(ठ) नैतिकशिक्षाप्रदानम् ।

(ड) विश्वविद्यालयेन स्थापितानां वा परिपालितानां वा महाविद्यालयानाम् अन्यसंस्थानां च प्रबन्धनम् ।

(ढ) महाविद्यालयानाम् अन्यसंस्थानां च अधीक्षकः निरीक्षणं च येषां कृते विश्वविद्यालयस्य विशेषाधिकाराः प्रदत्ताः सन्ति ।

(ण) विश्वविद्यालयेन नियुक्तानां विश्वविद्यालयस्य शिक्षकाणां वेतनपरिमाणं सहितं नियुक्तेः कर्तव्यानि, नियमाः ।

(त) विश्वविद्यालयेन अन्येन कस्यचित् विश्वविद्यालयेन निकायेन सह संयुक्तरूपेण नियुक्तानां संस्थानां समितीनां च कर्तव्यानि अधिकाराणि च ।

(थ) छात्राणां स्थानान्तरणस्य विषये सम्बद्धमहाविद्यालयैः मान्यताप्राप्तैः संस्थाभिः च अनुसृत्य प्रवर्तनीयनियमाः ।

(द) सम्बद्धमहाविद्यालयैः मान्यताप्राप्तैः संस्थाभिः च परिपालनीयानां छात्राणां पञ्जीकरणम् ।

(ध) विश्वविद्यालयेन वा तस्य पक्षतः वा अनुबन्धानां वा सहमतीनां वा निष्पादनस्य प्रकारः ।

(न) तादृशेषु विश्वविद्यालयस्य प्राधिकारिणां, समितीनां अन्येषां च निकायानां सदस्यानां कृते विश्वविद्यालयस्य परीक्षकाणां, अधिकारिणां, कर्मचारिणां च कृते यात्राभत्ता, दैनिकभत्ता च स्वीकार्यः भविष्यति ।

(प) छात्रसंघस्य निर्माणं तस्य नितम/प्रकारश्च, तथा च

(फ) अन्ये सर्वे विषयाः ये अस्मिन् अधिनियमेन तथा च अध्यादेशैः अपि प्रदत्ताः भवेयुः वा ।

परन्तु अस्य अध्यादेशस्य मदस्य (ण) अन्तर्गतं अध्यादेशः विश्वविद्यालयस्य शिक्षकाणां वेतनभुगतानाध्याधीनं भविष्यति । राज्यसर्वकारस्य पूर्वानुमोदन अध्यादेशद्वारा कार्यपरिषद्द्वारा निर्धारितवेतनपरिमाणानुसारं विश्वविद्यालयेन देयः भविष्यति ।

#### अध्यादेशनिर्माणं कथं भविष्यति

३६. (1) प्रथमाध्यादेशं विहाय सर्वे अध्यादेशाः कार्यपरिषद्द्वारा क्रियन्ते ।

(2) कार्यपरिषद्द्वारा निर्मितः अध्यादेशः सामान्यपरिषद्द्वारा अनुमोदितदिनाङ्कात् आरभ्य प्रवर्तते ।

#### विनियमः

27. (1) अस्य अधिनियमस्य प्रावधानानाम् अधीनं भूत्वा कार्यपरिषदः तत्र निहितानाम् अन्येषां सर्वेषां विधायिकानां अधिकाराणां अतिरिक्तं विश्वविद्यालयस्य कार्याणां प्रशासनस्य प्रबन्धनस्य च प्रावधानार्थं नियमं कर्तुं अधिकारं प्राप्स्यति ।

परन्तु कार्यकारीपरिषद् विश्वविद्यालयस्य कस्यापि प्राधिकारिणः स्थितिं, अधिकारं, संविधानं वा प्रभावितं कुर्वन् किमपि नियमं तावत् न करिष्यति, यावत् तादृशाधिकारिणं प्रस्तावितपरिवर्तनानां विषये लिखितरूपेण स्वमतं प्रकटयितुं अवसरं न दत्तम् । अतः एतादृशाभिव्यक्तप्रसंगे कार्यपरिषद्द्वारा विचारं भविष्यति ।

परन्तु कार्यपरिषद्-शैक्षणिकपरिषदः पूर्वसहमतिं विना निम्नलिखितविषयेषु कस्यापि विषयस्य प्रभावं कुर्वन्तं किमपि नियमं न करिष्यति वा संशोधनं वा निरसनं वा न करिष्यति । अर्थात्

(i) विद्यापरिषदः संगठनम्, तस्य अधिकाराः कर्तव्याः च ।

- (ii) विश्वविद्यालयस्य सम्बन्धे शिक्षणपाठ्यक्रमस्य शैक्षिककार्यक्रमस्य च आयोजनाधिकारः ।
- (iii) संकायानां, विभागानां, छात्रनिवासस्थानानां, संस्थानां च स्थापना, उन्मूलनं च ।
- (iv) परीक्षाकाणां नियुक्तेः नियमाः विनियमाः च, परीक्षानां वा अन्यस्य अध्ययनस्य पाठ्यक्रमस्य संचालनं च, तस्य मानकनिर्धारणम् ।
- (v) छात्राणां नामाङ्कनस्य प्रवेशस्य च प्रकारः ।
- (vi) विश्वविद्यालयपरीक्षाणां संचालनस्य स्तरस्य च समकक्षेभ्यः अन्यपरीक्षाभ्यः मान्यताप्रदानम् ।
- (२) उपधारा (1) खण्ड (1) तः (vi) पर्यन्तं निर्दिष्टेषु सर्वेषु विषयेषु तथा च तत्संदिग्धेषु वा आकस्मिकेषु वा विषयेषु विनियमप्रस्तावस्य अधिकारः शैक्षणिकपरिषदः भविष्यति ।
- (३) यत्र शैक्षणिकपरिषद्द्वारा प्रस्तावितस्य कस्यचित् विनियमस्य कार्यकारीपरिषद्द्वारा अस्वीकृतः अस्ति, तत्र शैक्षणिकपरिषद् कुलपतिं प्रति आवेदनं(अपील-पत्रावेदनं) कर्तुं शक्नोति तथा च कुलपत्यादेशेन निर्देशं दातुं शक्नोति यत् प्रस्तावितं नियमं साधारणपरिषदः अग्रिमसमागमे स्थापनीयं अनुमोदनार्थम् । तथा सामान्यपरिषदः एतादृशानुमोदनं प्रतीक्षाक्रमं यावत् एषः नियमः तादृशक्रमेण विनिर्दिष्टा तिथ्याः आरभ्य प्रभावी भविष्यति ।
- परन्तु यत् यदि सामान्यपरिषदः एतादृशे सत्रे एतादृशः नियमः अनुमोदितः न भवति तर्हि प्रभावी न भविष्यति ।
- (४) कार्यपरिषद्द्वारा निर्मिताः सर्वे विनियमाः तस्याः अग्रिमे सत्रे सामान्यपरिषदः समक्षं प्रस्तुताः भविष्यन्ति तथा च कार्यपरिषद्द्वारा कृतस्य कस्यापि विनियमस्य संशोधनस्य अथवा रद्दीकरणस्य अधिकारः सामान्यपरिषदः भविष्यतिः ।
- परन्तु यत् एतादृशाः नियमाः यत्र यत् ते धारा ३९ मध्ये प्रमाणितानुसारं उपदानं(ग्रेज्युटी), सेवोत्तरवृत्ति(पेंशन)सम्बद्धाः सन्ति, तत्र सामान्यपरिषदः अनुमोदनानन्तरं प्रवृत्ताः भविष्यन्ति ।

### पुनर्विलोकनायोगस्य नियुक्तिः

३८. (१) कुलपतिः प्रत्येकपञ्चवर्षेषु न्यूनातिन्यूनं एकवारं विश्वविद्यालयस्य कार्यस्य समीक्षां कर्तुं तस्य विषये अनुशंसां च कर्तुं आयोगगठनं करिष्यति ।
- (२) आयोगे न्यूनातिन्यूनत्रयः प्रख्याताः शिक्षाविदः भविष्यन्ति, येषु एकः तादृशः आयोगस्य अध्यक्षः भविष्यति, यस्य नियुक्तिः कुलाधिपतिः राज्यसर्वकारेण सह परामर्शेन करिष्यति ।
- (३) सदस्यानां नियुक्तेः नियमाः च तादृशाः भविष्यन्ति यथा कुलाधिपतिः निर्धारयितुं शक्नोति ।
- (४) आयोगः एतादृशं समीक्षणानन्तरं यथोचितं कुलाधिपतिं प्रति स्वस्य अनुशंसां करिष्यति ।

(५) कुलाधिपतिः तादृशेषु अनुशंसेषु तादृशं निर्णयं कर्तुं शक्नोति यथोचितं मन्यते ।

### उपदानं(ग्रेच्युटी) तथा सेवोत्तरवृत्तिः पेन्शन

३९. विश्वविद्यालयस्य सर्वे स्थायीकर्मचारिणः एवं सम्बन्धित-परिनियमानुसारं " उपदानं(ग्रेच्युटी) तथा सेवोत्तरवृत्तिः (पेन्शन) " योजनायै पात्राः भविष्यन्ति । विश्वविद्यालयस्य निधिः

४०. (1) विश्वविद्यालयस्य कृते विश्वविद्यालयकोषः भविष्यति यस्मिन् निम्नलिखितरूपेण युक्ताः भविष्यन्ति -

(i) राज्यसर्वकारेण कृतं किमपि योगदानं अनुदानं वा ।

(ii) विश्वविद्यालयानुदानायोगेन अथवा केन्द्रसर्वकारेण कृतं किमपि अभिदानं अनुदानं वा ।

(iii) व्यक्तिगतरूपेण संस्थाभिः वा कृतं उत्तरदानं(वसीयतराशिः)- दानं, विन्यासः(एण्डाउमेण्ड) वा अन्यानुदानं ।

(iv) विश्वविद्यालयेन शुल्कं प्रभारप्रदत्तआयराशिः तथा-

(v) अन्यस्मात् स्रोतमाध्यमेन प्राप्ताराशिः ।

(2) उक्त कोषे राशिः भारतीयरिजर्वबैंक-अधिनिय, १९३४ (१९३४- २) इत्यस्मिन् परिभाषितरूपेण अनुसूचितबैंकसंस्थायां स्थापिता भविष्यति । अथवा एतादृशाषु प्रतिभूतिषु विनिहितं भविष्यति, यत् भारतीयन्यासाधिनियम-१८८२(१८८२- २) द्वारा प्राधिकृतं यथा कार्यं परिषदेन विनिश्चितमस्तु ।

(३) विनियमविहितं उक्तकोषः(निधिः) विश्वविद्यालयस्य प्रयोजनार्थं तथा प्रयोक्तुं शक्यते ।

### वार्षिक लेखा एवं संपरीक्षा

४१. (1) विश्वविद्यालयस्य वार्षिकलेखाः कार्यकारीपरिषदः निर्देशानुसारं निर्मिताः भविष्यन्ति ।

(2) विश्वविद्यालयस्य लेखानां लेखापरीक्षा वर्षे न्यूनातिन्यूनम् एकवारं कार्यपरिषद्द्वारा नियुक्तैः लेखापरीक्षकैः भविष्यति ।

परन्तु यत् यदा कदापि आवश्यकं भवति तदा राज्यसर्वकारस्य निर्देशस्य अधिकारः भविष्यति यत् विश्वविद्यालयस्य तथा विश्वविद्यालयेन प्रबन्धितानां तादृशानां संस्थानां लेखापरीक्षां तादृशैः लेखापरीक्षकैः यथा निर्दिष्टं तथा भविष्यति ।

(3) लेखापरीक्षाप्रतिवेदनेन सह प्रत्येकस्य लेखानां प्रतिलिपिः सामान्यपरिषदः समक्षं स्थापिता भविष्यति तथा च राज्यसर्वकाराय अपि प्रस्तुता भविष्यति तथा तदनन्तरं प्रकरणं कार्यपरिषद्द्वारा प्रकाशितं भविष्यति ।

(4) वार्षिकलेखासु सामान्यपरिषद्द्वारा स्वस्य वार्षिकसभायां विचारः भविष्यति, साधारणपरिषद् तस्य विषये संकल्पपारितं कर्तुं शक्नोति तथा च कार्यपरिषदं प्रति तदेव संसूचितं करिष्यति । कार्यपरिषद् साधारणपरिषद्द्वारा

दत्तपरामर्श विचार्य तेषु यथा उचितं मन्यते तथा निर्णयं करिष्यति। कार्यपरिषद् स्वेन कृतानां सर्वेषां कार्याणां विषये, निर्णयं निर्णयकारणानि च स्वस्य अग्रिमे सत्रे साधारणपरिषदं प्रति सूचयिष्यति।

### वित्तीयप्राक्कलनम्

४२. (1) कार्यपरिषद् नियमैः निर्धारितस्य तिथ्याः पूर्वं आगामिवर्षस्य वित्तीयप्राक्कलनं कृत्वा सामान्यपरिषदः समक्षं तदेव स्थापयिष्यति।

(2) यस्मिन् सन्दर्भे बजटे प्रदत्तापेक्षया अधिका प्रावधानराशिः यत् व्ययीकरणं अपेक्षितं वा आवश्यकतायां व्ययं भवति, तस्मिन् सन्दर्भे कार्यपरिषद् लिखितकारणपूर्वकं विनियमविनिर्दिष्टं निबंधनं, नियमाधारितं भविते सति व्ययं करिष्यति। एवं अधिकव्ययसंबन्धे योजनाराशेः (बजट) किमपि प्रावधानं न कृतं। तत्र एकं प्रतिवेदनं साधारणपरिषद्समक्षं संस्थापितं भविष्यति।

### वार्षिक-प्रतिवेदनम्

४३. (1) कार्यकारीपरिषद् एकं वार्षिकं प्रतिवेदनं निर्मास्यति यस्मिन् विनियमैः निर्धारिताः विवरणाः विहिताः अस्ति वा येषां विषये सामान्यपरिषद् संकल्पं पारयित्वा विनिर्देशनं कुर्यात्। कार्यकारीपरिषद् तदनुसारं निर्णयं करिष्यति तथा च कृतस्य निर्णयस्य सूचना दास्यति सामान्यपरिषदं प्रति।

(2) वार्षिकप्रतिवेदनं तथा साधारणपरिषद्संकल्पपत्रं राज्यसर्वकाराय प्रस्तुतं भविष्यति तथा च राज्यसर्वकारेण यथाशीघ्रं विधानसभायां तदेव स्थापनं करिष्यति।

### संविदा- निष्पादनम्

४४. प्रबन्धनप्रशासनसम्बद्धाः समस्तानुबन्धाः, यदा अनुबन्धस्य मूल्यं ₹ १०००००० अधिकं भवति, तदा कुलपतिना निष्पादिताः भविष्यन्ति तथा च यदा तस्य मूल्यं ₹ १०००००० न्यूनं भवति तदा कुलसचिवद्वारा मुद्रा-हस्ताक्षर निष्पादितं भविष्यति।

### संस्कृतभाषायां उपाधि-उपाधिपत्रप्रदानम्

४५. अन्यस्मिन् कस्मिन् अपि नियमे वर्तमानकाले प्रवर्तमानेषु किमपि निहितं भवति चेदपि विश्वविद्यालयस्य अस्य अधिनियमस्य अन्तर्गतं संस्कृतभाषायां उपाधिः, प्रमाणपत्रम् इत्यादयः शैक्षणिकविशेषताः उपाधिः च प्रदातुं अधिकारः भविष्यति।

### सम्मानित-उपाधि

४६. यदि विद्यापरिषदः सदस्यानां न्यूनतमाः ६७% सदस्याः अनुशंसन्ति यत् कोऽपि व्यक्तिः स्वस्य विशिष्टसाधनानां, स्थितीनां च आधारेण, तेषां मतेन कस्यापि मानदपदवीं वा शैक्षणिकभेदं वा उपाधिं प्राप्तुं उपयुक्तः उचितश्च उपयुक्तः व्यक्तिः, तथा च तस्मै तादृशी मानदउपाधिः, शैक्षणिकभेदः, उपाधिः च प्रदत्ताः भवन्ति, तदा सामान्यपरिषदः

संकल्पद्वारा निर्णयं कर्तुं शक्नोति यत् अनुशंसितव्यक्तेः तादृशी मानदपदवी वा शैक्षणिकभेदः उपाधिः च प्रदातव्यम् इति ।,

### उपाधि-उपाधिप्रमाणपत्रस्य प्रत्याहरणम्

४७, (१) साधारणपरिषद् , कार्यपरिषदनुशंसया, सदस्यानां ६७% (सम्मेलने उपस्थित साधारणपरिषद्सदस्यानां) बहुमतेन पारितेन संकल्पेन सामान्यपरिषद्द्वारा प्रदत्ता वा प्रदत्तकापि विशिष्टतापत्र-उपाधि-पत्र-विशेषाधिकारं प्रत्याहताधिकारः । यतोहि एतादृशः व्यक्तिः न्यायालयेन अपराधसिद्धोस्ति यस्मिन् सामान्यपरिषदः मते नैतिक-अधमता अन्तर्वलितः अथवा स्थूलदुराचारस्य दोषी अस्ति ।

(2) अस्य अनुच्छेदस्य अन्तर्गतं कस्यचित् व्यक्तेः विरुद्धं किमपि दण्डात्कादेशः तावत् न भविष्यति यावत् प्रस्तावितायाः कारणं दर्शयितुं युक्तियुक्तः अवसरः न प्रदत्तः ।

(3) परिपत्रस्य प्रतिलिपिः तत्सम्बन्धीव्यक्तिं साधारणपरिषद्द्वारा प्रेषिता भविष्यति

(4) साधारणपरिषद्द्वारा गृहीतनिर्णयेन आहतः कोऽपि व्यक्तिः तादृशसंकल्पस्य प्राप्तेः तिथ्याः त्रिंशत्दिनान्तरे कुलाधिपतिं प्रति आग्रहपत्रं दातुं शक्नोति तथा च एतादृशाग्रहपत्रे कुलाधिपतेः निर्णयः नम्रः भविष्यति ।

### सम्पत्ति- अन्तरणम्

४८. विश्वविद्यालयस्य प्रयोजनार्थं भवनानि, भूमिः वा अन्या काऽपि सम्पत्तिः(जङ्गम/स्थावरसम्पत्तिः) , विश्वविद्यालयप्रबन्धनाय विशिष्टनियमानुसारं राज्यसर्वकारेण योग्यानां सीमानां अधीनं च हस्तानांतरितं भविष्यति ।

### रिक्तिकारणेन प्राधिकारी/निकायानां निर्णीतनिर्णयं अविधिमान्यं न भविष्यति

४९. (1) विश्वविद्यालयस्य कस्यापि प्राधिकारिणः समितेः वा निकायस्य कोऽपि अधिनियमः निर्णीतनियमः वा मात्राधोलिखितकारणेन अविधिमान्यं न भविष्यति यत्-

(क) तत्र किमपि रिक्तस्थानं अस्ति वा तस्य संविधाने कोऽपि दोषः अस्ति तथा-

(ख) तस्य सदस्यत्वेन कार्यं कुर्वतः कस्यचित् व्यक्तेः नामाङ्कने वा नियुक्तौ वा कोऽपि दोषः अस्ति तथा -

(ग) तस्य प्रक्रियायां काऽपि अनियमितता विद्यते येन प्रकरणेन गुणदोषः अप्रभावितः भवति ।

(2) विश्वविद्यालयस्य कस्यापि प्राधिकारिणः वा निकायस्य वा कोऽपि संकल्पः कस्मैचित् सदस्याय सूचनाप्रदानस्य अनियमिततायाः कारणेन अमान्यः न गण्यते । परन्तु

एतादृशस्य प्राधिकरणस्य वा निकायस्य वा निर्णीतनिर्णयं तादृशेन अनियमिततया प्रतिकूलं प्रभावितं न अभवत् ।

### प्रारम्भे काठिन्यता निवारणम्



५०. यदि विश्वविद्यालयस्य स्थापनायाः सन्दर्भे अथवा विश्वविद्यालयस्य कस्यापि प्राधिकारिणः प्रथमसमागमस्य सन्दर्भे तथा प्रथमे स्तरे अस्य अधिनियमस्य विनियमस्य च प्रावधानानाम् प्रभावे काऽपि कठिन्यता उत्पद्यते तर्हि कुलाधिपतिः कस्मिन्पि समये, गठनार्थं विश्वविद्यालयस्य प्राधिकारिणां गठनात् पूर्वमेव, आदेशद्वारा यथावत् अस्य अधिनियमस्य नियमानाम् सुसङ्गतं किमपि नियुक्तिं कर्तुं शक्यते, यदा तस्मै तादृशकठिन्यतायाः दूरीकरणाय आवश्यकं वा समुचितं वा प्रतीयते, तथा च एतादृशस्य कस्यापि आदेशस्य प्रभावः भविष्यति यत् यथा तादृशी नियुक्तिः वा अस्मिन् अधिनियमे तथा च विधान-अध्यादेश-विनियमयोः प्रदत्तरीत्यां कृता आसीत्।

परन्तु यत् एतादृशं किमपि आदेशं कर्तुं पूर्वं कुलाधिपतिः कुलपतेः तथा विश्वविद्यालयस्य तादृशस्य अधिकारिणः मतं सुरक्षितं करिष्यति, विवेचयिष्यति च यत् गठितं भवेत्।

#### अस्थाई उपबन्धः

५१. अस्मिन् अधिनियमे किमपि निहितं भवति चेदपि कुलपतिः सामान्यपरिषदः अध्यक्षस्य पूर्वानुमोदनेन धनस्य उपलब्धतायाः अधीनं च अस्य प्रावधानानाम् कार्यान्वयनार्थं विश्वविद्यालयस्य अन्येषां सर्वेषां कार्याणां निर्वहनं कर्तुं शक्नोति अधिनियमः। तथा च तदर्थं तावत्कालं यावत् विश्वविद्यालयस्य कस्यापि प्राधिकारिणा प्रयोक्तुं वा कर्तुं वा अपेक्षितानि अधिकाराणि प्रयोक्तुं वा कर्तव्यानि कर्तुं वा शक्नोति, यावत् अस्मिन् अधिनियमेन प्रदत्तः समयः। सक्षमप्राधिकारी-अस्तित्वं न धारयति।

#### विशेषपरिस्थितौ विश्वविद्यालयस्य उत्तमप्रशासनार्थं विशेष-उपबंधः

५२. (१) यदि राज्यसर्वकारस्य कस्यापि प्रतिवेदनस्य प्राप्तेः अन्यथा वा सन्तुष्टः भवति यत् एतादृशी स्थितिः उत्पन्ना अस्ति यस्मिन् विश्वविद्यालयस्य प्रशासनं अस्य अधिनियमस्य प्रावधानानाम् अनुसारं हितस्य रक्षणार्थं उपायं विना कर्तुं न शक्यते विश्वविद्यालयं, तथा यदि विश्वविद्यालयस्य हिताय एवम् कर्तुं समुचितं भवति तर्हि तत्र अभिलेखितानां कारणानां सूचनाद्वारा उपधारा (२), (३), (४) , (५) इत्यस्य प्रावधानाः इति निर्देशितम्। तथा (५) उपबंधसूचनाविनिर्दिष्टदिनांकतः (यदत्र अस्यां धारायां नियतदिनांकरूपेण निर्दिष्टमस्ति) प्रयोज्यः भविष्यति।

(२) उपधारा (१) अधीनस्थाधिसूचना (यथा इदम् अस्मिन् अधिसूचनायां उल्लिखितम्), नियतदिनांकतः एकवर्षं यावत् प्रवर्तने भविष्यति, तथा च राज्यसर्वकारः, कालान्तराले, तादृशेन कालेन यथावधिपर्यन्तं विस्तारयितुं शक्नोति यथा तत् तादृशरीत्या उपयुक्तं मन्यते यत् अधिसूचनाप्रवर्तितस्य सम्पूर्णकालः वर्षत्रयेणाधिकः न स्यात्।

(३) नियतदिनांकाव्यवहितपूर्वं पदं धारयन् कुलपतेः पदावसानं नाभवत् नियततिथितः प्रभावेण स्वकार्यकालं रिक्तं करिष्यति। तथा च कुलाधिपतिः अधिसूचनाया सह कुलपतिं नियुक्तं करिष्यति अधिसूचनाप्रवर्तनावधिं यावत् पदं धारयिष्यति।

परन्तु कुलाधिपतिः, राज्यसर्वकारपरामर्शेन कुलपतेः नियुक्तिं करिष्यति। तथैव पदच्युत्यधिकारोऽपि भविष्यति।

एवमेव कुलपतिः

तदतिरिक्तं यत् अधिसूचनायाः पूर्णकालालावसाने अपि पदारूढः भविष्यति यावत् तस्य उत्तराधिकारी पदं न गृह्णाति । परन्तु एषा अवधिः एकवर्षात् अधिका न भविष्यति ।

(4) नियतदिनांकतः निम्नलिखित-परिणामः सुनिश्चितः भविष्यन्ति-

(i) नियतदिनांकाव्यवहितपूर्वं यथास्थितौ कार्यपरिषदः अथवा विद्यापरिषदः सदस्यत्वेन पदं धारयन् व्यक्तिः तत्पदं तत्क्षणमेव निवर्तयति ।

(ii) यावत् यथास्थितौ कार्यपरिषदः अथवा विद्यापरिषदः पुनर्गठनं न भवति तावत् उपधारा (3) इत्यस्य अन्तर्गतं नियुक्तः कुलपतिः तादृशानां अधिकारप्रयोगः करिष्यति तथा च एतादृशं कर्तव्यनिर्वहनं करिष्यति,

यत् कार्यपरिषदं अथवा विद्यापरिषदं अनेन अधिनियमेन तदाधीनं प्रदत्तं आरोपिताः आरोपितं वा ।

परन्तु यदा कुलपतिः आवश्यकं मन्यते तर्हि एतादृशाधिकारस्य प्रयोगे एतादृशकर्तव्यनिर्वहणे च एवं नियुक्तस्य कुलपतेः सहायतायै समितिं नियुक्तुं शक्नोति, तथा एकः शिक्षाविदः, एकः प्रशासनिकविशेषज्ञः, तथा एकः अन्यः वित्तविशेषज्ञः भविष्यति ।

(5) अधिसूचनाप्रवर्तनकालावधिपूर्वं अव्यवहितपरं वा यथाशीघ्रं कुलपति-अधिनियमस्य प्रावधानानुसारं कार्यपरिषदः विद्यापरिषदः संगठनाय निर्देशनं करिष्यति तथा कार्यपरिषद् विद्यापरिषद् अधिसूचनायाः प्रवर्तनकालस्य अवसानदिनांकाव्यवहितपश्चात् प्राप्तदिनांकतः संबंधितदिनांकगठनदिनांकतः क्रियान्वयनं करिष्यति ।

परन्तु यदि कार्यपरिषद् विद्यापरिषद्, अधिसूचनायाः प्रवर्तनावधिसमाप्तेः पूर्वं न संगठितं तर्हि कुलपतिः, एवमवसानानन्तरं, प्राधिकारीणां शक्ति(अधिकार)-प्रयोगः कुलपतिना पूर्वानुमोदनस्य अधीने सति तावत् कालं करिष्यति, यावत् कार्यपरिषदः विद्यापरिषदः वा संगठनं न भवति ।

### संरक्षणम्

५३. अस्य अधिनियमस्य निर्माणं कुलपति/प्राधिकारी/अधिकारी/अन्येषां प्रति भेदभावरहितं भूत्वा सद्भावपूर्वकं अनावश्यकं वाद-अभियोजन-अन्यविधिकनिर्णयानां दुरुपयोगरहितकामनया कृतमस्ति ।

### अधिनियमानां अध्यारोही प्रभावः भविष्यति-

५४. अस्य अधिनियमस्य तदनन्तरं निर्मितानां विधानानां, अध्यादेशानां, विनियमोपबंधानां च अन्यप्रवर्तमानविधीनां अथवा अस्य अधिनियमस्य अतिरिक्तस्य अन्यविध्याधारे प्रभावितस्य कस्मिन् अपि यत्र यत्किमपि निहितं भवति तदपि प्रभावी करिष्यन्ति ।

### संबद्धता, मान्यता, अनुमोदनञ्च-

55.राज्ये विश्वविद्यालयनिर्माणतः पूर्वविद्यमानाः संस्कृतमहाविद्यालयाः, संस्थाश्च केनापि अन्यविश्वविद्यालयेन औपचारिकरूपेण सम्बद्धाः सन्ति तेषां सर्वेषां संबद्धता अस्य अधिनियमप्रभावीदिनांकानन्तरं महर्षिपाणिनिसंस्कृतविश्वविद्यालयेन संबद्धाः भविष्यन्ति , तथा पूर्वस्वकीयसंबद्धदातृसंस्थया(विश्वविद्यालयेन/संस्थानेन) संबद्धता-अनुमोदन-मान्यतामुक्ताः भविष्यन्ति ।

**परिनियमानां, अध्यादेशानां, विनियमानां राजपत्रे प्रकाशितं कृत्वा विधानसभायां समुपस्थापनम्-**

५६. (1) अस्य अधिनियमस्य अन्तर्गतं कृतं प्रत्येकं अध्यादेशं नियमं च राजपत्रे प्रकाशितं भविष्यति ।

(2) अस्य अधिनियमस्य अन्तर्गतं प्रत्येकस्य परिनियमस्य, अध्यादेशस्य तथा विनियमस्य निर्माणानन्तरं यथाशीघ्रं विधानसभायां स्थापितं भविष्यति ।

(3) विधानं, अध्यादेशं, विनियमं च निर्मातुं अधिकारः अन्तर्भवति यत्, अस्य अधिनियमस्य आरम्भस्य तिथ्याः पूर्वं न स्यात्, परन्तु, एतादृशः पूर्ववृत्तः प्रभावः तादृशं विधानं, अध्यादेशं वा नियमं वा न दास्यति यत् यस्य कस्यचित् व्यक्तेः हितं पूर्वाग्रहीरूपेण प्रभावितं करिष्यति यस्य कृते एतादृशः विधानः, अध्यादेशः वा नियमः वा क्रियते ।

**भोपालः, दिनांकः 4 अगस्त 2008**

**क्र. 4925-259-21-अ-(प्रा.)- भारतस्य संविधानस्य अनुच्छेद 348 इत्यस्य खण्डस्य (3) अनुसरणं कृत्वा "महर्षि पाणिनी संस्कृतविश्वविद्यालय अधिनियमः, २००६ (क्रमांकः१५ सन् २००८ )" इत्यस्य संस्कृतरूपान्तरणं राज्यपालमहोदयस्य प्राधिकारेण अत्र प्रकाशितं भवति ।**

**मध्यप्रदेशस्य राज्यपालादेशानुसारेण**

**राजेशयादवः उपसचिवः**